

LOGON

THEMA: **LEVENSKUNST**

COLUMN: FILOSOFIE BIJ RAMPSPOED

KUNST: DICK KET EN HET GROOTSE VAN HET KLEINE

INTERVIEW: MERLIJN TWAALFHOVEN

WWW.LOGON.MEDIA

International Editorial Board

Europa Italië: Eva Cristina Casciello, Duitsland: Lisa-Maria Worch,
Peter Herrle, Gunter Friedrich, Spanje: Michel Cohen, Nederland:
Peter Huijs, Ruud Pellikaan, Polen: Wiesia Modrzejewska,
Zuid-Amerika Colombia: Diana Orrego, Brazilië: Adele Abdalla,
Afrika: Jacques Etoundi Ateba

Redactie Nederlandse editie

Frans Spakman, Hugo van Hooreweghe, Anneke Stokman,
Wendelijn van den Brul, Peter Huijs

Media editor Nederland

Marion Pellikaan

Vormgeving Studio Ivar Hamelink

Redactie-adres

LOGON

Bakenessergracht 5
NL-2011 JS HAARLEM

e-mail: info@rozekruispers.com
website: www.rozekruispers.com

België

Lectorium Rosicrucianum v.z.w. Lindenlei 12, B-9000 Gent
e-mail: secllectoriumrosicrucianum@skynet.be
website: www.rozenkruis.be

Abonnementsprijs

Nederland:
Per jaar € 30,-
Losse nummers: € 7,95
Proefabonnement (2 nummers): € 10,-
Andere landen: per jaar € 40,-

Abonnementenadministratie

Stichting Rozekruis Pers, Bakenessergracht 5, NL-2011 JS Haarlem
IBAN: NL11ABNA0560177593. BIC: ABNANL2A

Nieuwe abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan

LOGON

All lives matter

Als er één ding is in de wereldbeschouwing van de Rozenkruisers, is het wel dat alle leven één is, en dat er maar één leven is. Niet dat dit standpunt exclusief is; het is het uitgangspunt in alle wijsheidstradities, vanaf de oudste Indische Veda's tot de prairiewijsheid van de Amerikaanse Indianen. Alle volkeren die hun verbinding met de natuur niet verloren hebben, hebben deze boodschap hoog in het vaandel: alle leven is één, en ieder levend wezen deelt een en hetzelfde leven. Het geluk dat ik voel, is niet anders dan het geluk dat een ander voelt.

De pijn en de smart die een ander ondergaat, verschilt in niets van die van mij, als het mij overkomt. Waarom wordt dat niet begrepen? En het geldt niet alleen voor de mens; ook het dier ondergaat hetzelfde: affectie, voldoening, honger en pijn. Ja zelfs planten ondergaan de weldaad van de zon, en de schok van het afgesneden worden.

Alles is één; en er is geen enkel leven dat er niet toe doet; geen atoom van het geheel kan gemist. Ieder leven doet ertoe, iedere positieve mens voelt dat leven uitdrukking is van iets bijzonders, dat zich in ons bestaan komt uitdrukken. Waarom is iedereen eromheen anders zo diep verheugd, als er een nieuw kindje wordt geboren?

Ieder leven zoekt naar ontwikkeling, naar verandering, naar metamorfose – want niets is klaar, gereed, volmaakt. In ieder leven is er een drang naar verder. Elke ademteug is daar het bewijs van. Waarom zou je anders een volgende nemen?

De signatuur van de wereld waarin dat kindje terechtkomt is echter anders. Die is gebroken.

Vandaar die drang om het ontbrekende aan te vullen, het gebroke te helen, iets neer te zetten dat betekenis heeft.

Daarom ook: prachtig, die enorme beweging die nu door de wereld gaat. Het is het bewijs dat het ontbrekende gezocht wordt – erkenning, respect, vervulling – met alle kracht die het éne leven eigen is.

Eén zijn kent wel het gevaar dat die drang wegvalt. Wegdromen in een illusie van eenheid.

Tenzij je eigen leven zelfvergeten dienst wordt. Dan werkt het ene leven door in jou, en verlicht je de wereld. Met je eigen licht, je eigen kunst, levenskunst.

Inhoud

▷ Barst in de hemel	4
Eric op 't Eynde	
▷ Lerend op expeditie	8
Ansfrida Vreeburg	
▷ Vraaggesprek met Markus Stockhausen	14
Gunter Friedrich	
▷ Verblijven in het niet-weten	
interview met Merlijn Twaalfhoven	22
Ansfrida Vreeburg	
▷ Ademhaling en evenwicht	30
Anneke Stokman	
▷ Bijbelse plagen en hun bedoeling	36
Anneke Stokman	
▷ Etty Hillesum – Vrij is het rijk van de ziel	42
Dick van Niekerk	
▷ De toekomst op de korrel	52
Gunter Friedrich	

▷ Het grootse van het kleine	54
Anneke Munnik	
▷ De menselijke verhoudingen in het komende Aquariustijdperk – essay	58
Frans Spakman	
▷ Bezieling – de viool – de stapel	68
Jacomijn Prince	
▷ Tuin van Eros	70
Jan Engelman	
▷ Aard, Ceziel en Geesje	72
Anneke Munnik	
<hr/>	
▶ Citaat	21
Levensvragen in het licht van de esoterische wijsheid	
G. de Purucker	
▶ Columns	
Een andere bouwkunst – Anneke Stokman	35
Filosofie bij rampspoed – Dick van Niekerk	41
▶ Boeken	50
Maayke Stobbe	
Marijke Kaniok	

Barst in

▷	TEKST:	ERIC OP 'T EYNDE
▷	LAND:	NEDERLAND
▷	BEELD:	JAMES@TWITTER, LONDON
▷	RUBRIEK:	LEVEND VERLEDEN

de hemel

Aldus begint de mens zich bewust te worden van de vrijheid van de kosmos. Hij begint zich een werkelijke kosmopoliet of wereldburger te voelen en gaat in harmonie met die krachten vibreren. Hij komt tot het besef van een onuitsprekelijke vereniging die alles insluit en alle vrees buitensluit.

G.R.S. Mead, De hymnen van Hermes

/ Eric Op 't Eynde

A CRACK IN THE SKY AND A HAND REACHING DOWN@JAMES@TWITTER

Ik ben helemaal alleen op die brede boulevard. De anderen, die net nog bij me waren, zijn ver achter me gebleven. Een diepe dreun gaat van het betonnen wegdek door mijn hele lijf. De rij bomen aan de rand van de boulevard lijkt weg te plooiën. Ik zie enkel nog die traag naderende tank.

Ik blijf staan.

Dit gebeurde in 1989 in Beijing en iedereen kent de foto. Het is een iconische afbeelding van de confrontatie van het individu met de macht. De macht van het stalen voertuig op rupsbanden lijkt vanzelfsprekend, de afwezigheid van macht van de kwetsbare man duidelijk. En toch zal de tank tot stilstand komen omdat de man blijft staan.

Dit beeld kwam me weer voor de geest in deze tijd waarin een besmettelijke ziekte rond de wereld gaat en de staat overmachtig ingrijpt in het leven van het individu. Dat ingrijpen was heel vergaand en schijnbaar onontkoombaar in China. Dat ingrijpen is heel vergaand met de verschillende graden van lockdown in de westerse democratieën. Naast de overheidsdruk – en vaak wordt daar op ingespeeld door de overheid – is er de sociale druk om te conformeren. In België heet dat: ‘Blijf in uw kot!’ En de druk neemt toe om een mondkap te dragen. En de verwachting neemt toe van verplichte vaccinaties, onder beide vormen van druk. Ook deze crisis brengt haar beelden voort. Er was een foto van de blauwige bergtoppen van de Himalaya zoals ze vanuit Noord-India voor het eerst sinds tientallen jaren opnieuw zichtbaar waren. Er was het filmpje over visjes in helder water in de kanalen van Venetië. Twee keer een beeld van een sterk toegenomen transparantie van onze werkelijkheid, van de zichtbaarheid, nu de menselijke activiteit met een schok nagenoeg tot staan is gebracht. De schok van het nieuwe.

Met die stilstand worden de mensen overvallen door een heel grote onzekerheid. Het economisch maatschappelijk weefsel dreigt uit elkaar te worden gescheurd door maanden van gereduceerde activiteit. De dood loert schijnbaar achter elke ontmoeting. Mijn oudere vader en moeder zitten alleen en ik mag ze niet gaan bezoeken. Zullen de ziekenhuizen voldoende capaciteit hebben om ook mij te kunnen verzorgen mocht ik ziek worden? Zal ik sterven? Blijft mijn bedrijf overeind? Talloze vragen en ondanks de verhoogde zichtbaarheid geen zicht op de antwoorden. We voelen en zien of bedenken intense veranderingen maar we hebben er geen zicht op waar het heen gaat. Veel activiteiten worden in een ijtempo gevirtualiseerd, inclusief religieuze bijeenkomsten.

Er is het ervaren van rust in de atmosfeer, van openheid en transparantie. Bij deze zichtbaarheid lijken mensen – een deel van de mensen misschien – opnieuw de menselijkheid in hun medemensen te zien en zij geven daar, een veilige afstand houdend, ook uitdrukking aan. Ontmoetingen en gesprekjes tussen onbekenden gaan heel snel naar de kern van leven en mens zijn in het nu. Dat raakt mijn hart en doet een sprankelende hoop opborrelen. Een geloof dat het goed zal gaan. Dat al die mensen die nu plots lijken te zijn wakker geworden niet meer in slaap zullen vallen. Dat we nu zo duidelijk gezien hebben dat onze samenleving en manier van leven absurd en gevaarlijk en dom is. Dat we er niet om heen kunnen kijken dat de aarde ons mensen een optater heeft verkocht en de natuur nu, bij ons tijdelijke KO heel snel opveert.

Wat is de menselijkheid in ons? Ervaren we enkel de wederzijdse herkenning van leden van de soort onder bedreiging? Herkennen we ons onder overmacht lijdend bewustzijn in die andere mensen? Zien we de vreugde van de wederzijdse herkenning en de opening die er nu is geslagen? Een opening in mijn bewustzijn, in ons bewustzijn? Zijn we blij nieuwsgierig naar wat er door die barst in de hemel zou kunnen kiemen en groeien? De wereld op zijn kop... groeien gebeurt normaliter uit de aarde. De omgekeerde boom met de gouden appels van de alchemisten. Takken en twijgjes die precies aangeven in welke richting de volgende stap genomen kan worden, mijn volgende stap. Die in volkomen vrijheid alleen door mij kan worden gezet. Door-

Muurschildering van Tankman
in Keulen, Duitsland

Daar doet niemand wat aan, alleen ikzelf

stroomd door de levensenergieën van de alchemische boom. Ik ben verantwoordelijk voor die ene stap, ik ben verantwoordelijk voor het tot wasdom komen van de boom. Ik ben verantwoordelijk voor mijn menselijkheid. Er blijft die andere mogelijkheid: we offeren onze levensenergie, hoog opgeladen door emoties, aan de scheppende reactor van ons denken en spinnen opnieuw kleverige draden om de barst in de hemel zo snel mogelijk opnieuw te dichtten. Om niet, om nog niet vrij te moeten zijn en verantwoordelijk voor de eerstvolgende stap. Het met purgedachteschuim volspuiten van de barst in de eigen hemel van ons bewustzijn. Of niet. Daar doet niemand wat aan, alleen ikzelf. Dat ligt volkomen in mijn macht. Zelfs als die andere mensen de keuze voor snelle verduistering en dichting maken, zelfs als de collectiviteit die keuze zou maken. Die Gedanken sind frei!

Kijk heel scherp. Zie je nu nog de opening die ons geschonken wordt? Neem heel goed waar welke mogelijkheden je nu zien kan in en rond jezelf en zet de eerste stap. In vol vertrouwen. Omdat

het de stap is die het leven jou met inzet van een geweldige crisis heeft doen zien. Jou en vele anderen. Je kan de beweging – het motief – leven noemen, of universum, of God, of het werkelijk levende in het collectieve menselijk onbewuste. Of beeldend: het vierkant van Saturnus – het oude gezag – op Uranus, de vrijheidsimpuls. De naam en het principe zijn niet zo belangrijk. Er is zinvolle beweging ingezet. Je kan de betekenis daarvan zien. Je kan meebewegen in een organische groei. Je groeit mee in het leven dat door een barst in de hemel in deze wereld ingroeit. Om vrucht te dragen. Gouden bewustzijns-appels.

Een tank is een zware bepantsering uit en tegen de angst van het vonkje leven en bewustzijn dat daarbinnen is. Ze wordt bewogen door een motor. Gestuurd door dat vonkje leven en bewustzijn, met hulp van enkele denkvermogenversterkers. Als jij de bepantsering hebt afgelegd sta je onder de open hemel. Zie je weer de bomen en het plein. Blijf je in vol vertrouwen staan. Er is een barst in de hemel. ▲

▷	TEKST:	ANSFRIDA VREEBURG
▷	LAND:	NEDERLAND
▷	BEELD:	FICTIONAL CHARACTER
▷	RUBRIEK:	LEVEND HEDEN

Lerend op expeditie

Als ons leven tot stilstand komt en de mens even niet meer weet wat te doen, dan komt de vraag naar boven: kunnen we hiervan leren, en wát dan? Wat is leren en wat vraagt dat van ons, juist nu?

 Ansfrida Vreeburg

W

Wat is leren?

Wat is leren? En hoe en wanneer leert een mens? Je zou de eerste vraag kunnen beantwoorden met: 'Leren is het zich eigen maken van kennis.' Daar houden veel mensen zich (beroepshalve) mee bezig, bijvoorbeeld in scholen, universiteiten, trainingsbureaus en op vele andere manieren. Die professionals zouden de definitie van leren misschien nog wat breder maken, naar 'het opdoen vaardigheden, het aanleren van gedrag en het bijdragen aan een bepaalde (professionele) houding die (door die mens of de buitenwereld) wenselijk wordt geacht.' Die kennis, vaardigheden, houding en gedragingen die een mens wenst aan te leren, dienen meestal een doel.

Kan een mens ook spiritueel leren en hoe

gaat dat dan? Heeft de spirituele leerweg ook een duidelijk doel? En als er al sprake van is, wie heeft dit doel dan? Heeft de mens een doel met zijn of haar spirituele leren? Of heeft de ziel een doel waartoe zij zich wil verheffen?

Startpunt van leren

Eeuwenlang was het gewoon om 'in de leer' te gaan bij een meester omdat je vader hetzelfde vak uitoefende of omdat het gilde je familie goedgezind was, het ging dan over een mix van vaardigheden en kennis. Maar al vanaf het ontstaan van universiteiten werd er ook bewust nagedacht over hoe een mens kennis opdoet. Tijdens de verlichting waren twee stromingen populair, die van het empirisme, dat zegt dat een mens kennis opdoet vanuit de ervaring,

en het rationalisme, dat ervan uitgaat dat je kennis opdoet vanuit de meer betrouwbare bron, namelijk de rede ofwel het denken. Leren was zeker in universiteiten een doel op zich en de rijke klasse kon zich daar een groot deel van het leven mee bezighouden. Het ging over kennis opdoen over alle wetenschappen, maar daarmee ontwikkelde je je ook tot een beter mens, zo leek de gedachte.

In de afgelopen eeuw is het denken over leren verder ontwikkeld. Leren dient een bepaald doel, namelijk het verkrijgen van een baan of zelfs een carrière en geld of aanzien. Er worden verschillende leerstijlen onderscheiden, en startend bij één doorloopt een lerende vaak meerdere of alle manieren van leren. Zo kun je starten bij de *concrete ervaring* (empirisme), vanuit *reflectie op eigen handelen*, vanuit *abstract denken* (rationalisme) of *actief experimenteren*. Zo gezien beweeg je je tijdens het leren door verschillende stadia of manieren van leren. Je zou zelfs kunnen zeggen: leren = bewegen. En leren

wordt de laatste decennia opnieuw en steeds meer gezien als een levenslange activiteit, die nodig is omdat de wereld om ons heen gedurende ons leven zozeer verandert en steeds nieuwe kennis, vaardigheden of gedrag van ons vraagt, zodat we steeds (moeten?) blijven leren.

Waar is de start van ons spirituele leerproces? Een mogelijk startpunt is dat je tot stilstand komt na een eindeloze rij van ervaringen, waardoor jij en je ziel heen en weer zijn geslingerd. In dit stilstaan kan van alles ontstaan of naar boven komen: rusteloosheid, machteloosheid, verwarring, teleurstelling of misschien juist berusting. Maar wellicht is dit een startpunt voor de ziel om zich hoorbaar te maken in de ontstane stilte. Of misschien is het startpunt wel een overduidelijk besef of gevoel dat, hoewel het leven je nog zo gunstig gezind was, er iets achter dit bewegen moet zitten. Hoe kan het zijn dat het je, ondanks alle kennis en immense projecten van de afgelopen duizenden jaren, nog steeds nooit is gelukt om vrede te hebben en te houden, dat het nog steeds zo oneerlijk is verdeeld ondanks al het pogen. Ook zijn er verhalen

En mijn gesprekspartner, waar bevindt die zich?

van mensen die een ogenblik (of langer) de eenheid met al het levende hebben mogen ervaren. Of is het simpelweg een weten van jongs af aan en een bewust of onbewust handelen in het luisteren naar de ziel?

Een mensenleven lang leren

In een mensenleven is er eigenlijk niets zo natuurlijk als leren. Een kind weet niet beter. Het leert immers in de eerste jaren al hoe het binnen de eigen context van het gezin het beste voedsel en liefde kan krijgen, leert stapjes te zetten en te lopen, woordjes na te doen en te praten. En al communicerend met mensen om zich heen, voelend aan de hete verwarming en vallend met de fiets leert het snel. Er is een totale openheid naar de gehele omgeving. Leren gaat in het begin geheel vanzelf, zonder bedoeling, zonder druk van buitenaf. We noemen dat ook wel ontwikkelen. Een baby lijkt te beginnen zonder kapstok aan ervaringen, blanco. Hoewel, vaak heeft hij of zij al een heel eigen persoonlijkheid en innerlijk weten en drijven die anders doen vermoeden. Het kind bouwt on-

bewust dagelijks aan die kapstok, te beginnen met het leren van taal, waardoor er structuur ontstaat in het denken.

En voor een jongvolwassene die nog steeds regelmatig dingen voor de eerste keer meemaakt, zou verwondering en de wens om nieuwe dingen te kunnen de basis voor leren kunnen zijn. Als die niet gedooft is door ons leerstelsel, of het zich aanmeten van een houding richting de andere (stoere) jongvolwassenen. De wat meer ervaren volwassenen gaan misschien patronen en herhalingen herkennen. Er is een kans dat die zeer ervaren volwassene niet eens meer ziet wat er gebeurt, maar ziet wat hij verwacht; de openheid verandert dan heel langzaam richting starheid. De structuur van de kapstok is misschien wel in steen gehouwen en bewegen (= leren) gaat trager. Maar als de structuur té vast staat, is er geen verwondering meer en wordt er niet meer geleerd.

Hoe zit dat leren voor de ziel? Daar waar het voor de mens in het begin een intuïtief, bijna automatisch proces lijkt te zijn (het kind leert elke dag door ervaring en

© THE LAST OF US: SOFTONIC

aanvankelijk onder intentie) wordt het gedurende het leven steeds meer intentioneel. En voor de ziel? Is het bij de ziel niet veel eerder een ont-wikkelen in plaats van leren? Dus in plaats van bewuste stappen te zetten en kennis of vaardigheden aan te leren (zoals een persoonlijkheid dat doet of probeert) is het voor de ziel misschien veel eerder van belang om zich te bevrijden, uit de doeken te wikkelen waarin zij verborgen ligt. Om het even welk startpunt de ziel had voor ont-wikkeling, hier is sprake van een totaal andere leer-reis dan bij het intentionele leren tot een bewust gekozen doel. Laten we ons dit leren voorstellen als een expeditie. Hoewel de ziel, en door naar haar te luisteren de persoonlijkheid, geheel en al weet dat er een ander doel op haar wacht, weten we niet precies hoe dat doel eruitziet. Niet alleen het doel is onbekend, ook de precieze methode is onbekend, hoewel vele zielen ons al zijn voorgegaan en ons op alle mogelijke wijzen willen helpen. Zoals bij een fysieke expeditie die als eerste de Grand Canyon wil bevaren, is er een sterk verlangen naar dat doel waar we nog geen woorden voor hebben om het te beschrijven. De methode is die van stap voor stap gaan, want na elke volgende stap is het 'land' weer onbekend en moet de juiste richting (het doel) weer worden herontdekt. Zal de boot ons vervoermiddel

zijn of moeten we te voet verder? Zijn we afgedwaald of is dit die gewenste gouden middenweg? En net zoals bij een fysieke expeditie is deze reis van ontwikkeling beter te doen in een groep. De groep zorgt met elkaar voor de juiste gerichtheid op het doel en tevens voor een veelvoud aan kennis, ervaring en inzichten. Gezamenlijk krijg je een steeds beter beeld van het doel, de groep maakt sterk.

We stelden leren tot nu toe wel voor als een positief proces. Maar men zegt niet voor niets dat we het meeste leren van fouten maken. Als dat zo is, dan zouden we idealiter snel fouten maken om snel te leren, om het beter te doen en wéér fouten te maken. Een kind leert lopen door heel vaak te vallen en weer op te staan en naar balans te zoeken. Maar ergens in ons leven worden we bang om fouten te maken, want fouten maken doet iets met ons imago en daarom ook met ons zelfbeeld. De spontane openheid naar dat wat nieuw is, verdwijnt naar de achtergrond, want in een nieuwe situatie weten we niet of bekende acties wel het bekende resultaat opleveren. Daarom vertrouwen zij die ouder zijn steeds meer op de structuur die bekend is, daardoor mogelijk steeds meer behoudend is en minder openstaat voor nieuwe inzichten.

De groep maakt sterk

Kun je als je ouder bent en alles al gezien hebt, je niet meer spiritueel ontwikkelen? Misschien kost het als je ouder bent iets meer moeite om te starten met het ontleren van patronen en zekerheden. Maar is er juist een grotere kans dat er rust is gekomen en dat de stilte van het innerlijk wordt opgezocht.

De expeditie waarvan we spraken wordt ook gekenmerkt door een gebrek aan zekerheid. Je kunt fout lopen of een verkeerde kloof in varen, of gevaar lopen door stroomversnellingen te onderschatten. Tevens is de precieze methode onbekend, en dus is het een zoeken, stap voor stap proberen, 'fouten' of 'misstappen' maken en weer opkrabbelen. Als de mens de angst voor het maken van fouten durft los te laten en zich kan overgeven aan de leiding van de zich ontwikkelende ziel, kan de expeditie echt van start gaan, vanuit verlangen en vertrouwen.

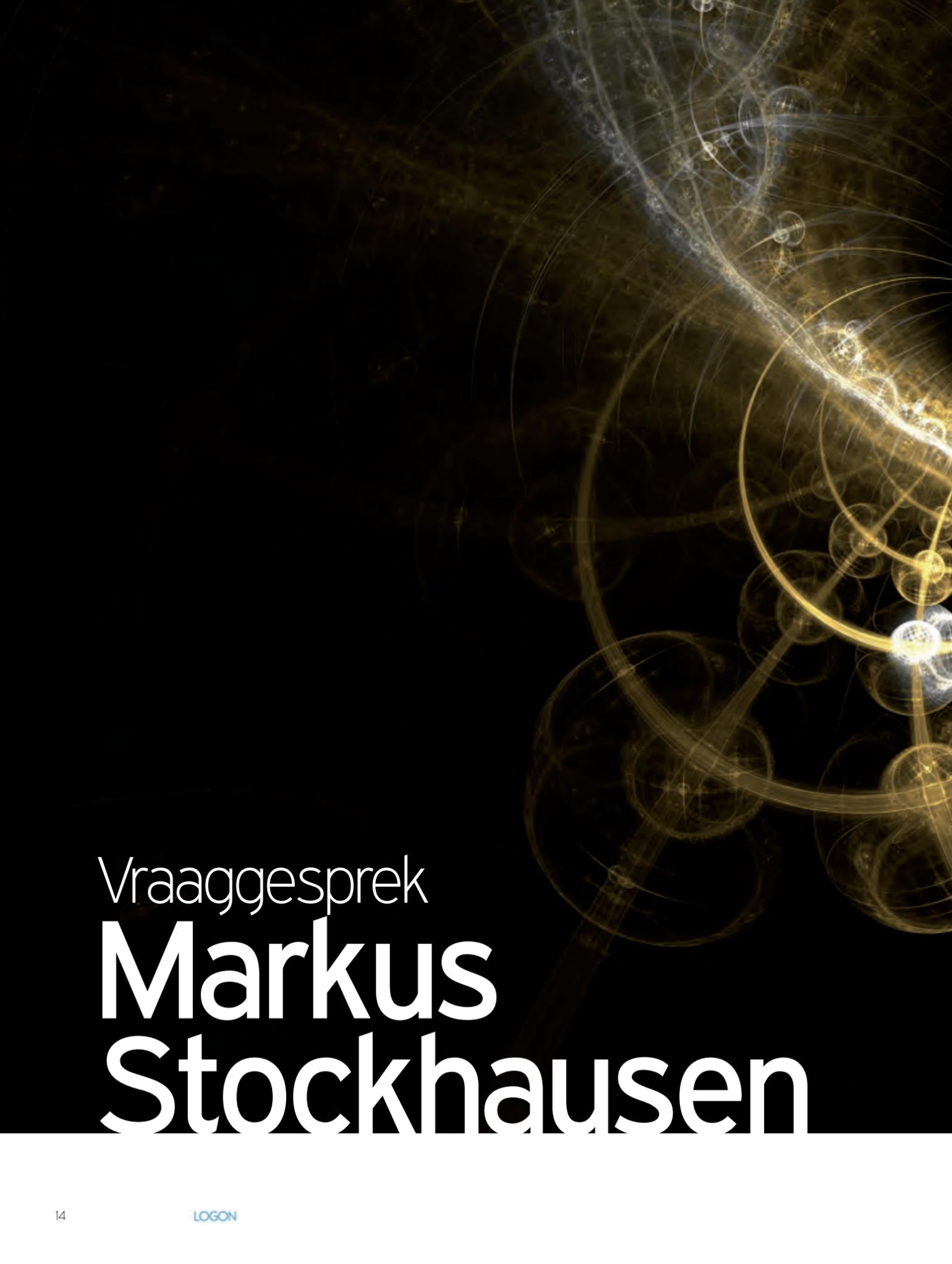
Leren in onze huidige tijd

In korte tijd is onze maatschappij en leefomgeving op onverwachte wijze veranderd. En niet alleen beperkt tot één land, maar deze schokgolf van verandering zien we wereldwijd. Dat wat we voorheen zo normaal achtten, een hand geven als begroeting, fysieke ontmoetingen voor het bestendigen van onze verbondenheid, werken en reizen in de fysieke wereld, is ineens onwenselijk. In deze nieuwe werkelijkheid aangeland, vraagt dit constante alertheid. We moeten immers ons gedrag aanpassen én onze onderliggende verwachtingen (tijdelijk?). Daardoor zijn we, zo betoogt antropoloog Jitske Kramer, misschien wel in een collectieve, wereldwijde cultuurshock beland. Ieder van ons bevindt zich in een andere fase van deze cultuurshock. Zit ik in de fase van onbegrip, van acceptatie (of juist niet) of in de fase van het zien van kansen of onmogelijkheden? En mijn gesprekspartner, waar bevindt die zich? Een ieder reageert dus anders op deze 'crisis' of 'nieuwe werkelijkheid'. We le-

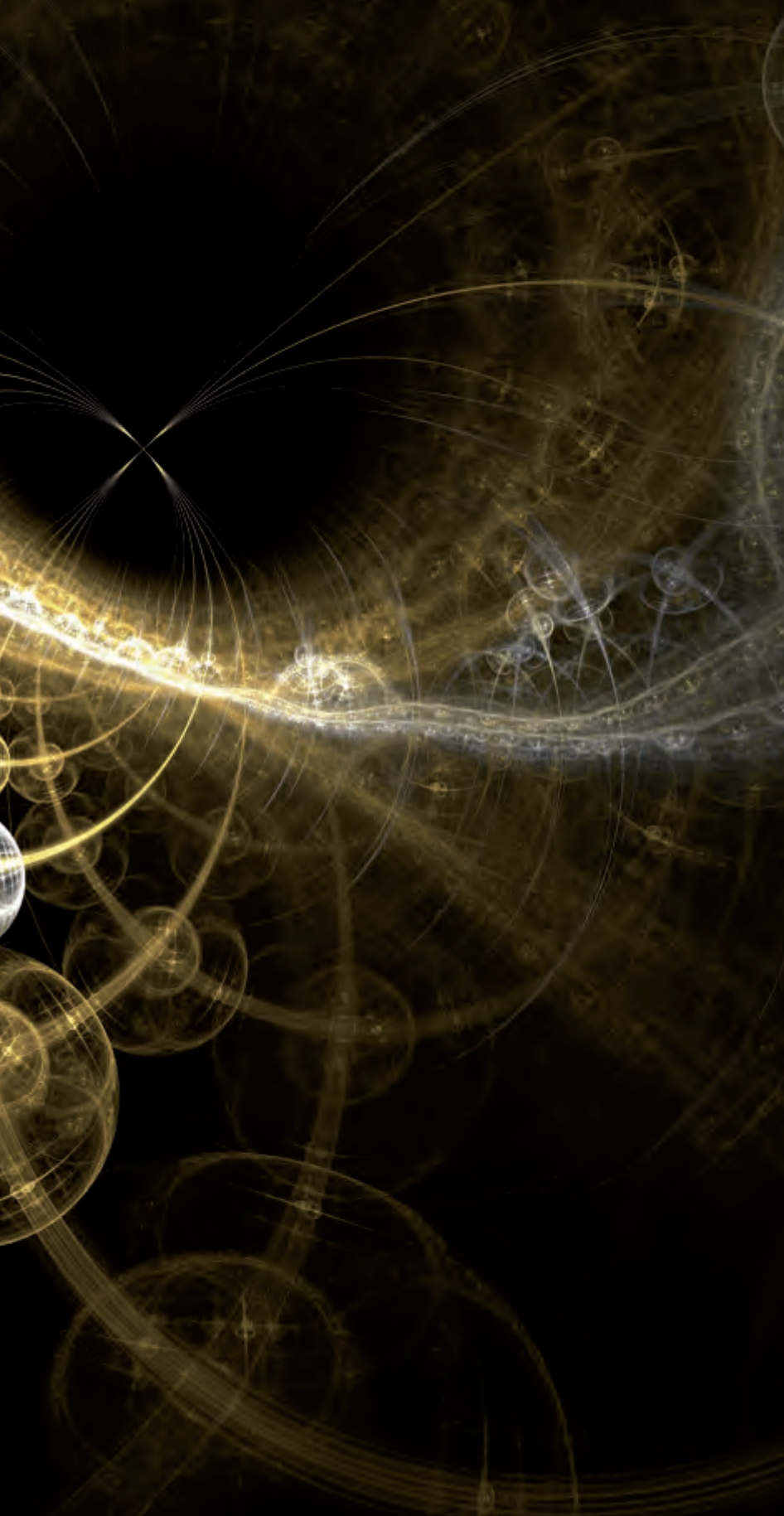
ren onszelf kennen in een onverwachte en nieuwe situatie en iedereen geeft hier een eigen betekenis aan, zijn of haar eigen verhaal. Er wordt van ieder van ons gevraagd, nee bijna vereist, veerkrachtig te zijn. En in die verplichte flexibiliteit leren we veel, over de wereld om ons heen of over onszelf.

Maar meer dan wat dan ook biedt dit een ieder de kans om zich te bezinnen op het leven. Wat beweegt mij, wat heb ik te leren? In deze tijd, waarin er iets anders van mij wordt gevraagd, wat geeft mijn leven waarde? Ik voel mij onzeker over hoe mijn leven zal veranderen, hoe kan ik daarmee omgaan? Kan ik wel vooruitgaan en leren als onzekerheid of zelfs angst over hoe onze maatschappij eruit komt te zien, mij klem zet en verstart?

Kan deze onzekerheid in ons uiterlijke leven een startpunt zijn voor een ander leven? Misschien kan het leven dat tot stilstand is gekomen ons uitnodigen naar binnen te gaan. Kunnen we de expeditie van de innerlijke ziele-ontwikkeling laten doorsijpelen in ons uiterlijke leven? Misschien is het de kunst van deze nieuwe tijd dat wij allen de fundamentele onzekerheid van ons bestaan weer voor ons krijgen geplaatst. Ervaren dat de controle die er leek te zijn een illusie was. Dan is niet alleen in ons innerlijke leven een expeditie gaande, maar kunnen we ook ons uiterlijke leven als een expeditie gaan ervaren. Niet angstig, maar vanuit een innerlijke zekerheid, die de enige wezenlijke zekerheid is die we kunnen kennen in het leven. Vol vertrouwen en verlangen om het avontuur aan te gaan. Dan zijn alle aspecten van ons leven gebaseerd op verlangen naar een doel, wetende dat stap voor stap de weg zich ontvouwt. Zo gezien is het meest wezenlijke wat wij zouden kunnen leren in ons leven, te vertrouwen op onze innerlijke basis. Leren om op expeditie te gaan. Onzekerheid en verandering is de constante, onze houding en flexibiliteit om het leven aan te gaan onze uitdaging. ▲

Vraaggesprek
**Markus
Stockhausen**

▷	TEKST:	GUNTER FRIEDRICH
▷	LAND:	DUITSLAND
▷	BEELD:	PIXABAY
▷	RUBRIEK:	LEVEND VERLEDEN

In de werkkamer van Markus Stockhausen staat een goudkleurig, manshoog boeddhabeeld. De gesprekspartners hebben zich voor het gesprek een moment op het beeld gericht – zij vormden een driehoek met een gouden wezen.

 Gunter Friedrich

N

M.S. U werd geraakt door de boeddha-figuur, zinnebeeld van het goddelijke en het bovenwereldlijke. Wij waren een moment stil. Misschien is dit een signaal dat we bereid zijn niet alleen het intellect en de inhoud van de woorden, maar een grotere ruimte mee te betrekken in ons gesprek.

G.F. De ervaring die wij daarbij opdoen laat zien dat deze grotere ruimte iets met ons te maken heeft.

M.S. Absoluut, voor mij is dat een constante. Als we ons innerlijk openen, is deze ruimte er direct. En dan is de overgang van het persoonlijke naar het bovenpersoonlijke aanwezig, naar de onbenoembare ruimte, waaruit alles gevoed wordt.

G.F. Als we op dit ogenblik in deze ruimte zijn, dan klinkt daar toch ook muziek.

M.S. Ja, dat zou je kunnen zeggen. Hazrat Inayat Khan zei: 'Al het leven is muziek, van het ritme van de planeten tot de moleculen. Alles trilt en klinkt.' Wie hier oren voor heeft, kan het horen. Ik ben zelf niet degene die de kosmische harmonieën kan horen, maar ik kan heel goed in mijzelf muziek horen, voorspellen, vermoeden.

G.F. Als u improviseert of componeert, is dat dan niet tegelijk ook een horen?

M.S. Ja, het is altijd een luisteren, een stil worden en leeg zijn en zoveel mogelijk leeg blijven, zodat je steeds weer vermoedt waar *het* heen wil. In

de improvisatie is dat heel ogenschijnlijk – orenschijnlijk. Ik speel, en terwijl ik speel, krijg ik een vermoeden van de volgende toon. Waar wil de muziek heen? Waar wil het heen?

G.F. Waar komt dit *het* vandaan?

M.S. Ik weet niet of we dat moeten benoemen. Het is moeilijk om over de bron te speculeren. Al het bestaande manifesteert zich. Voor mij is het universum zo ongelooflijk wijs en intelligent. Het schept alle vormen in een zo continue volheid, dat je je alleen maar kunt verbazen. Het is nooit uitgeput. En zo is het ook met de improvisatie. En ook bij het componeren is het steeds weer een verrassing hoe het verder gaat. Je komt nooit bij een punt waar de schepping ten einde is, waar de bron niet meer stroomt.

Als je geconcentreerd blijft, is er altijd een uitbreiding, een voortzetting van vormen, een ontwikkeling. Dat is een spannend proces. Het ligt vast in de schepping dat wij kunnen instappen in deze scheppingsstroom, waaruit het leven zichzelf steeds opnieuw schept, in elk moment.

G.F. Heeft zich in de veertig jaar van uw loopbaan als beroepsmusicus een ontwikkeling voorgedaan in uw inspiratie?

M.S. Er treden steeds weer situaties op waarin dingen oplichten, waar ik als persoon transparant word voor een compositie of voor een gelukke improvisatie, voor een gelukt samenzijn. Dit proces is mij vertrouwd. Dan gieten

De muziek richt iets aan in de mens

Karlheinz Stockhausen

De Duitse componist Karlheinz Stockhausen (1928-2007) wordt beschouwd als een van de invloedrijkste componisten uit de tweede helft van de twintigste eeuw.

Hij was getrouwd met Doris Andreae, een nazaat van Johann Valentin Andreae, schrijver van het boek *Chymische Hochzeit Christiani Rosencreutz*.

Hij was leerling van onder anderen de Franse componist Olivier Messiaen.

Karlheinz geldt als een van de meest radicale vernieuwers van twintigste-eeuwse muziek. In eerste instantie door de zogenoemde seriële muziek, welke hij wel vergeleek met een abstract schilderij. Stockhausen ging daarna systematisch experimenteren met de zogenoemde open vorm. Hij had uiteindelijk baanbrekende betekenis met zijn elektronische muziek, die hij exploreerde in een totaal nieuw klankdomein waarvan ook de popmuziek (o.a. popgroep Kraftwerk) dankbaar gebruik heeft gemaakt.

De operacyclus *Licht, die sieben Tage der Woche* wordt beschouwd als een belangrijk werk van Karlheinz Stockhausen. Daar staat in 'Donnerstag' de aartsengel Michael centraal.

In 'Samstag' gaat het over Lucifers 'Traum', 'Requiem', 'Tanz' en 'Abschied'.

Zijn zoon Markus Stockhausen (1955) heeft de geest van radicale vernieuwing met name in verband gebracht met de resonantiemogelijkheden van muziek met het zieleleven.

zich uit dat wat is, uit de bron en alle factoren die daarbij meespelen, nieuwe vormen. Dat was al zo toen ik nog heel jong was. En dat gebeurt nu steeds weer.

Mij is in ieder geval het proces zelf meer vertrouwd geworden. Het vertrouwen daarin is mij meer vertrouwd. Misschien heb ik in de manier van uitdrukken een evolutie doorgemaakt, in de gedifferentieerdheid van de uitdrukking, of in hoe ik met de elementen omga. Met de groep Quadrivium is een stuk ontstaan met de titel *Schnee von heute*, het staat op de CD *Far into the Stars*. Dan voltrekt zich een geboorte uit een bepaalde energie, ongevraagd, onuitgesproken manifesteert zij zich. Wij komen gemeenschappelijk in een coherent veld en er ontstaan synergieën, synergieën van gelijk gevoel, en dan is er plotseling deze muziek en die was er daarvoor niet. Dit scheppingsproces is altijd weer verrassend.

G.F. U beleeft dat u deel heeft aan een grote scheppende werkzaamheid. Kunt u zich voorstellen dat van uw muziek ook scheppende werkingen uitgaan?

M.S. Ja, als musicus krijgt men dat vaak teruggespiegeld van het publiek en van individuele mensen. De muziek richt iets aan in de mens. Bij mijn vader heb ik dat met name zien gebeuren. Hij kreeg enthousiaste reacties uit de hele wereld. Dat was de geest van vernieuwing in zijn muziek. Voor degenen die het niet weten: mijn vader was Karlheinz Stockhausen, de grote componist. Met hem heb ik 25 jaar lang intensief muziek gemaakt.

G.F. Als we ervan uitgaan dat de ziel van de mens en het wezen van de muziek diep aan elkaar verwant zijn, zou het dan niet zo kunnen zijn dat de ziel door muziek verandert?

M.S. Ja, want er bestaat zoiets als resonantie. Iets komt in trilling, niet alleen door de akoestische trillingen, maar door het geestelijke dat door de muziek heen klinkt. Want het is een geestelijk bouwwerk dat zich in de muziek uitdrukt. En dat veroorzaakt resonanties. Als iemand zegt: 'Het heeft me geraakt', of: 'Ik was in tranen', of: 'Mij liepen de rillingen over de rug', dan is daar een meeklinken ontstaan, dan is er iets gewekt.

Wij dragen een verlangen in ons naar de oorsprong, naar het goddelijke, naar de zin... En in de muziek kan dat plotseling ervaarbaar worden, in een complexiteit en een taal die woorden maar moeilijk kunnen overbrengen, en ook in beelden die in de natuur niet zo voorhanden zijn. De muziek heeft een heel eigen opdracht. Voor mij is zij de ideale bemiddelaar tussen het menselijke en het spirituele. De muziek is niet verbaal of conceptioneel; zij heeft andere, meer universele wetmatigheden en is daarmee ongelofelijk veelzijdig in haar mogelijkheden. Iedere componist en musicus kan zijn bijzondere noot daarin aanbrengen.

En dan is er het fenomeen van de resonantie, dat de mensen zich geraakt voelen, dat ze wakker worden, dat zij een welbevinden, ja, een vervulling ervaren. Wij verlangen naar een soort extase, naar een diepe vervulling, zodat iets in ons werkelijk verzadigd wordt,

dat we het gevoel hebben: ja, nu ben ik helemaal vervuld. In de muziek kan ik beleven dat ik heel diep geraakt word, dat iets in mij compleet wordt en dat ik daarmee rust en vrijheid ervaar.

G.F. Als de ziel door muziek zo sterk kan worden opgeheven, dan beleeft zij een verandering die de volgende dag meestal weer voorbij is. Maar de ervaring heeft sporen nagelaten en misschien een vermoeden gewekt wat de mens nog meer is, diep verborgen in zijn wezen.

En het verlangen kan naar voren komen: waarom ben ik niet dit veel intensievere, dit andere? Zelf maakt u al heel lang muziek. Is uw innerlijk daardoor niet veranderd?

M.S. Ik kan alleen maar over vermoedens spreken. In mijn seminars 'Zingen en stilte' heb ik vaak gezegd: er is in ons iets dat altijd zuiver is, altijd volmaakt, onbeschadigd, niet verduisterd, het goddelijke in ons, zou je kunnen zeggen, de goddelijke vonk, de goddelijke kern. Of, in de westerse spirituele context, de Christus in ons, de afbeelding van het goddelijke in ons, dat wat er altijd is.

Wij zijn tot steeds complexere wezens geworden; er kunnen ons complexere opdrachten worden gegeven, wij kunnen complexere werkingen tot uitdrukking brengen als wij dat willen. Het gebeurt altijd onder het overkoepelende begrip *vrijheid*.

Er ligt een diep genot in de ziel, te kunnen heersen over zichzelf, dat wil zeggen te kunnen opereren met de midelen die ons gegeven zijn, ze te kunnen inzetten. Als men veel geoefend heeft, kan men zijn instrument beter hantieren. Grote spelers laten ons dat zien en herinneren ons aan onze volmaaktheid.

G.F. Nog enkele gedachten over vrijheid. Wij zijn ingesnoerd in duizend dingen en toch heeft de mensheid het

altijd al over vrijheid. Dat kan alleen maar berusten op het feit dat dat wat men vrijheid noemt, zich ergens in de diepte in ons bevindt. De drang naar vrijheid ontstaat uit vrijheid, uit een innerlijk vrije situatie. En ze is er *dán*, als men deze situatie op de een of andere manier kan belichamen.

M.S. Er zijn ruimtes die zich openen, die vrij zijn en waarin je de vrijheid beleven kan. Je ervaart het niet elke dag. Er zijn veel zaken die ons binden, die uiterlijk dwingend zijn, zoals de materie, ons lichaam, gewoonten en noodzakelijkheden. Die zijn vaak lastig, maar men moet ze accepteren. Maar dan zijn er deze vrije ruimten.

Ik zou het willen vergelijken met meditatie. Voor mij is een meditatie gelukt als alles in mij tot rust komt, als zich een ruimte opent waarin de leegte is, stilte. Dan gaat het er niet om daarbij naar een bepaalde inhoud te verlangen of op wat dan ook te hopen, maar integendeel, zich vrij te maken, zodat men niets wil en niets verwacht. Dan kunnen zich dingen voordoen. Zo'n lege ruimte is basisvoorwaarde voor iets nieuws, voor schepping.

Zo'n ervaring van absolute vrede, waar de dualiteit zich oplost, waar geen strijd meer is, geen onrust, maar waar een zuiver zijn ervaren kan worden, maakt iedere vraag overbodig. Het is een zichzelf vervullende stilte.

Als je deze ervaring op de muziek overdraagt, kun je zeggen: wij komen met verschillende musici bij elkaar, openen de ruimte van het aandachtig met elkaar zijn, en geven ons helemaal aan dit moment over. Wat is nu mogelijk? Wat kunnen wij nu tot uitdrukking brengen? Wat wil er nu komen? Wij luisteren naar dat wat zich aandient. Dat is de kerngedachte van de intuïtieve muziek. Je streeft geen bepaald resultaat na, maar laat het proces zich ontfouten. Je bent als een vroedvrouw van de muziek. Ieder draagt zijn element bij.

Er zijn
ruimtes die
zich openen
waarin je
vrijheid kunt
beleven

Ik beleef dat ook in mijn groep Wildlife, waarin ik met jazzmusici speel die ook een klassieke achtergrond hebben. Ik zoek deze situatie steeds weer in verschillende projecten en seminars, zoals in het pas opgerichte Forum Intuitive Musik in Wuppertal. Het is inderdaad van een paradijsachtige toestand om in de muziek in communicatie en vereniging met andere mensen iets tot stand te brengen. Dan wordt een klankevenwicht mogelijk dat voor mij op een puur verbale manier in andere situaties, in discussies of gesprekken bij lange na niet mogelijk is.

G.F. Wat gebeurt er met de klankruimten als het concert afgelopen is?

M.S. Pythagoras heeft gezegd: Iedere steen, ook waar achteloos op getrapt wordt, veroorzaakt een trilling die in het hele universum weerklinkt.

Ik geloof dat alles wat tot uitdrukking werd gebracht, ergens is opgeslagen en met al het andere de som van de collectieve ervaring uitmaakt. Alles is ergens opgetekend. Wie het kan, kan daar ingaan en zoals uit een bibliotheek datgene eruit halen wat geweest is. De ruimten die eenmaal werden ge-

opend, bestaan verder. De grote componisten hebben deuren geopend naar ruimten die later door anderen kunnen worden betreden. Dat zie je vooral als improviserend musicus. Je wordt in een situatie die je tot dan toe niet kende, uitgenodigd in ruimten die men weer tot klinken brengt. Je beleeft ze op een nieuwe manier.

G.F. Is het niet de opdracht van de werkelijk scheppende mens om de ware, de geestelijke tijdgeest-impuls tot uitdrukking te brengen? Dan komt er op bijzondere momenten een nieuwe klank in het actuele heden. Zou er van de ruimten die u schept, niet een invloed op de aarde-atmosfeer uitgaan, zodat u mede aan een toekomst bouwt waarin de mens kan herademen en op nieuwe gedachten kan komen?

M.S. Natuurlijk bestaat de hoop om niet zomaar iets te maken, maar iets wezenlijks, dat mensen voedt en hun een goede richting wijst. De grootste geesten hebben dat gedaan. Waarom wordt Beethoven nu zo gevierd of andere groten? Ze zijn symboolfiguren geworden, omdat ze hebben bijgedragen aan wezenlijke vernieuwingen waar men nu nog steeds op teert. Ik vertrouw erop dat dat wat je met goede wil inbrengt in het geheel, werkt als een steen die in het water valt en kringen veroorzaakt. Af en toe krijg ik ook gespiegeld dat mensen verder zijn gegaan met veel van wat ik maak en zij zich gevoed hebben met wat ik aan vrijheidsgevoel, aan schoonheidsideaal via de muziek met hen deel. Zij nemen het op hun eigen manier op. Dat vormt de ziel. En de mensen zeggen misschien: als dat zo is, dan mag ik dat ook in mijn leven voltrekken.

G.F. Ten slotte nog een gedachte. Er is de relatie, de overeenkomst van de mens met alles wat in de natuur is. Men kan ervaren dat de natuur een harmo-

niserende invloed heeft op de mens. Zou je niet ook kunnen zeggen dat de muziek zoals u die maakt, invloed heeft op de natuurrijken?

M.S. Ik ga er zeker van uit dat dat zo is, want de trillingen worden niet tegengehouden door muren. Zij gaan erdoorheen en klinken verder tot in de natuurrijken. Wij zijn, denk ik, in een sterke wisselwerking met het planten- en dierenrijk. Wij richten daar met onze techniek enorme schade aan. Ik denk alleen al aan de hoge frequenties van het internet waar de bijen en insecten onder lijden. Men zou de natuurlijke trillingen die de muziek schept, veel meer naar buiten moeten brengen en de natuur-geesten weer belevendigende krachten moeten schenken.

Het bewustzijn dat wij deel van de natuur zijn, zou weer sterker moeten worden. Alles aan onze lichamelijke is toch uit de natuur, het is materie – *mater*, het zijn de van moeder aarde geleende stoffen, die onze existentie mogelijk maken. Ik beleef het als een ongelooflijk wonder, hoe geniaal de mens is geschapen: dat hij kan bestaan en daarenboven ook nog scheppend bezig kan zijn.

Ik geloof dat we zouden kunnen dansen, een hoog-muzikale dans met de natuur, met de schepping. Wij zouden het leven op aarde kunnen vieren. ▲

▷	TEKST: G. DE PURUCKER
▷	LAND: MEXICO
▷	BEELD: LIGHTNING. THE INTERNET
▷	RUBRIEK: CITAAT

Levensvragen – in het licht van de esoterische wijsheid

Om te groeien en onpersoonlijk te worden, moeten we het persoonlijke afschudden; om ons te ontplooien moeten we ons van het beperkte ontdoen, het opgeven. Hoe kan een kuiken het ei verlaten zonder de schaal te laten barsten? Hoe kan de innerlijke mens groeien zonder de schaal van het lagere zelf open te breken? Hoe kan de innerlijke god – uw eigen goddelijke bewustzijn – zich manifesteren, vóór het onvolkomene, het kleine, het beperkte, met andere woorden, het persoonlijke, is overwonnen, achtergelaten, opgegeven, verworpen? In het onpersoonlijke ligt onsterfelijkheid, in het persoonlijke de dood. Word daarom wat u vanbinnen bent; ontplooi u, groei en ontwikkel u. De goden roepen ons voortdurend – niet met menselijke woorden, maar met die geluidloze signalen die langs de innerlijke ethers naar ons worden overgebracht en die door het hart en de ziel van de mens worden geïnterpreteerd als geestelijk instinct, aspiratie, liefde, zelfvergetelheid; en de hele bedoeling van deze stille boodschappen is: ‘Kom hoger!’

Verblijven in

*How can we create a
lightened sense of
responsibility, so people
their government
that enable sustainable
development*

▷	TEKST:	ANSFRIDA VREEBURG
▷	LAND:	NEDERLAND
▷	BEELD:	CHRISTINE VAN HOORN
▷	RUBRIEK:	INTERVIEW

het niet-weten

Interview met Merlijn Twaalfhoven

ate an
of mutual
people and
ts act in
ustainable
t ?

De cultureel ondernemer en componist Merlijn Twaalfhoven houdt zich niet alleen bezig met allerlei aspecten van muziek maar heeft een sterke drang om iets voor de mensheid te betekenen. Enkele jaren geleden gebruikte hij muzikale opdrachten op basis van zijn composities om mensen, vaak buiten het theater, een wezenlijke ervaring te bieden en hen met elkaar te verbinden. Sinds enkele jaren gaat het hem niet meer om de kunst als eindproduct, maar om het proces van kunst maken. Merlijn praat enthousiast, snel en zeer gedreven. Hij vindt niet alleen heel veel dingen interessant maar ziet ook zoveel dat anders zou moeten.

Deze uitgave van LOGON gaat grotendeels over allerlei aspecten en diepten van leren. Jij hebt veel gestudeerd, een muziekinstrument op het conservatorium, componeren, maar ook verschillende aspecten van muziek en kunst aan de universiteit. En nu ben je ook bezig met een missie, je wilt iets overbrengen aan anderen. Wat is leren voor jou?

Om eerlijk te zijn gebruik ik het woord 'leren' niet zo vaak. Ik heb het veel liever over waarnemen. Ik denk veel na over hoe we kunnen zorgen dat we goed, helder kunnen waarnemen. Natuurlijk bestaat er niet zoiets als objectieve waarneming, maar we kunnen wel zorgen dat we de voorwaarden scheppen om zo open mogelijk waar te nemen. Zo is het goed om niet bedwelmd te zijn, door bepaalde stoffen of zo, maar er zijn ook veel vormen van microbedwelming, zoals het consumeren van nieuws, het reageren op losse berichtjes of het delen van je mening over alles.

Mijn denken heeft een paradigma-shift doorgemaakt door een verblijf in Japan toen ik 26 was. In het Westen denken we vaak in termen van goed en slecht, het hogere en het lagere. We plaatsen van alles in hokjes en er zit ook een morele lading aan. In Japan is dat heel anders. Daar is de kijk op de wereld dat alles wat je om je heen ziet een ziel heeft (animisme). Er zijn zogezegd allemaal krachten die op elkaar inwerken, geven en nemen, en daar probeer je mee in harmonie te zijn, te accepteren wat er is. Als je bijvoorbeeld een huis bouwt, zeg je dank én sorry tegen de geest van het woud waar je het hout van hakt, maar je bent ook dienend aan de geest van het huis dat je bouwt. Ook zoiets moois, je drinkt daar de hele dag thee, maar toch is daar de theeceremonie, omdat al het alledaagse ook iets heiligs in zich heeft, zodra je werkelijk aandachtig bent. Deze Japan-ervaring maakt me open voor een totaal andere manier van kijken en ervaren, een totaal ander perspectief op de wereld. Voor mij is leren dus een open waarnemen.

Wie is Merlijn Twaalfhoven

Merlijn Twaalfhoven (1976) is een Nederlandse componist, dirigent en cultureel ondernemer. Hij studeerde al in zijn middelbare schooltijd aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag, studeerde Compositie en Altviool in Amsterdam, maar ook Kunstgeschiedenis (Universiteit Leiden) en Etnomusicologie (Universiteit van Amsterdam).

Merlijn is 44 jaar en al zijn hele leven een druk mens, die veel dingen tegelijk doet en niet wil kiezen. In zijn werk speelt ruimte vaak een belangrijke rol, vaak buiten een theater. Al vroeg in zijn carrière is hij geëngageerd, bijvoorbeeld als hij 400 Turks-Cypriotische en Grieks-Cypriotische mensen het muziekstuk 'Long distance call' laat uitvoeren op daken en balkons aan beide zijden van de grens. Thema's in zijn werk zijn stilte, ontmoeting en ontregeling. Sinds enkele jaren staat de kunst als eindproduct niet meer centraal, maar juist het proces en wat hij noemt de kunstenaars-mindset. Hiervoor richtte hij The Turn Club op. Hij daagt mede-kunstenaars uit om hun denkwijze en vaardigheden breder in de samenleving uit te dragen om zo de uitdagingen van deze tijd aan te pakken.

Hoe kun je dat doen, open waarnemen? Wat is daarvoor nodig?

Er zijn veel zaken die open waarneming kunnen bemoeilijken of juist bevorderen. Zo is daar het aspect van tijd. Kun je in het *nu* zijn? Want wanneer je in het

verleden of in de toekomst leeft, dan kun je niet open waarnemen, dan ben je er met je gedachten, je zintuigen, je bewustzijn niet bij. Je hebt een soort van oogkleppen op als een paard in het verkeer, dat alleen nog maar bepaalde dingen ziet en de rest buitensluit. Ook het aspect van ruimte. We zijn geneigd om onze wereld helemaal vol te zetten, met ideeën, met spullen, met zekerheden. Het moet allemaal zo efficiënt mogelijk en wat je doet moet nut hebben, zo lijkt de heersende moraal. Ik vind het belangrijk om ruimte te scheppen die niet is ingekleurd door dingen die je al besloten hebt, ruimte voor het niet-weten. Als je echt open kunt waarnemen, zie je wellicht ook dingen die je verwonderen. Dingen die onverwacht zijn, die je raken. Dan leer je.

Aan de andere kant zijn er veel momenten wanneer het enorm handig is dat we onze wereld vereenvoudigen tot functies en symbolen. Zo kun je efficiënt en doelgericht zijn. Een verhaaltje dat in ons gezin erg gewaardeerd werd toen mijn kinderen klein waren is: 'We komen bij een kruispunt en zien daar de

Merlijn Twaalfhoven met kinderen bij Bethlehem en Ramallah. © Foto's Adam Siebire

kleur rood. Wauw, wat een mooie kleur rood. Daarna zien we de kleur groen. Wauw, wat een mooie kleur, dat groen. Daarna zien we de kleur oranje. Ja, dat is een bijzondere kleur. En dan zien we weer rood. Oké, nu wordt het saai, we gaan.' Zo zie je, die doelgerichtheid en volgens labels kunnen reageren op je omgeving is maar wat handig. Maar leren gebeurt het beste in momenten van vertraging, deze huidige tijd is daar een voorbeeld van. In die vertraging sta je open voor alle nieuwe dingen die de omgeving aan je wil vertellen.

Wat hebben wij te leren als mens in jouw optiek?

De wereld is complex geworden. Vroeger wist een mens wat hij of zij zou worden, daarvoor hoefde je maar naar je ouders te kijken en je wist welk beroep je zou uitvoeren. Religie was er voor de dingen die je niet kon verklaren en het gaf je zekerheid rondom ziekte en dood. Maar tegenwoordig kun je van alles worden, voor even dan. En religie is niet meer vanzelfsprekend. Dan vervalt het

houvast dat mensen daaraan hadden, maar dat betekent niet dat de mens geen zekerheden meer zoekt.

Consumentisme is zo'n houvast dat zich in de afgelopen honderd jaar heel slim heeft ontwikkeld, door waarden te verbinden aan spullen. Dus als je dat product koopt, heb je weer houvast, over wie je bent en wilt zijn. En met het nieuwe seizoen moet je dat weer vernieuwen. Hiermee bewegen we weg van het ongemak van het niet-weten. Maar we zien toch allemaal dat de aarde dit niet aan kan. Daar mogen we best ongemak over voelen. Waar is dan je houvast en hoeveel houvast heb je nodig?

Ik was in mijn jeugd en als jongere betrokken bij het Rozenkruis en daar werd altijd gesproken over zoekers. Ik zie dat als een fase als mensen zich losmaken van een soort van bedwelmde staat, zoals het consumeren. En dan is er een paradox. Je moet je veilig voelen om bepaalde vragen te kunnen stellen. Dus om te mogen twijfelen, moet je ook zekerheden hebben. Bijvoorbeeld de veiligheid van een sociale omgeving waar mensen snappen dat je vragen

Het gaat mij steeds meer om het waardevolle proces van het zoeken

stelt en twijfelt. In deze tijd mogen we zoeker zijn naar onze eigen waarheid. Maar dat begint bij het verblijven in het niet-weten.

Je zegt ‘verblijven in het niet-weten’. Is dat waar jij nu zo mee bezig bent, ‘onzekerheidsvaardigheid’?

Ja, dat is het oké zijn terwijl je geen houvast hebt. Kunstenaars kennen dat enorm goed, want ze beginnen bij een wit canvas en creëren iets vanuit niets. Daarbij gaat het mij steeds minder om het eindproduct, zoals toen ik mijzelf nog vooral componist noemde. Ik geniet natuurlijk wel van een mooi vioolspel. Maar nog waardevoller voor mij is het

proces van het zoeken en onderzoeken. Hoe reageert de omgeving op wat ik doe, wat is dan mijn volgende stap? Het is het omarmen van de onzekerheid. Dat is per definitie niet efficiënt of nuttig. Kunst ‘is’ gewoon. Daarom vind ik het zo zonde dat kunst grofweg de laatste anderhalve eeuw zelf een onderdeel is geworden van de economie, waar het nut moet hebben en waar de kunstenaar de professional is die het weet. Ik wil mij inzetten voor de kunstenaar in iedereen. Die ‘kunstenaars-mindset’ kan iedereen helpen om oplossingen te zoeken voor problemen én oké te zijn zonder houvast. Als de huidige lockdown ons iets heeft geleerd, is het wel dat de toekomst niet te voorspellen is. En wat nu dan?

Hoe krijgen we dat, een kunstenaars-mindset?

Dat is niet wat je krijgt via een boekje. Maar er zijn voorwaarden die je kunt scheppen: Bijvoorbeeld dat je openstaat, en dat je de verwondering toelaat. Maar ook dat je de schoonheid toelaat, dat zie

De paradox is dat ik door verbinding met anderen kan loslaten

ik als een belangrijke voorwaarde om je met iets te verbinden.

Voor mij is het heel logisch dat ons ego ons in de weg staat, maar ik heb altijd wat moeite gehad met wat wel eens wordt genoemd: onthechten van de wereld. Want dat is juist mijn drive: ontmoeten van mensen, verbinden met alles en iedereen, de schoonheid van de wereld zien, achter de oppervlakte. Als je in de ontmoeting met anderen je intens verbonden voelt dan bestrijdt dat volgens mij het ego. Dan krijg je ontzag voor die complexe wereld, voor de zoektocht en worsteling van anderen, omdat je hun angsten en onzekerheden ook herkent. Het klinkt misschien als een paradox, maar de verbinding met anderen geeft je vrijheid om je angsten los te laten. Angst voor bezit of materie is dan zo relatief. Ik heb dit bijvoorbeeld ervaren toen ik als componist en muzikant werkte in vluchtelingenkampen. Ik dacht, dit is dus een heel andere cultuur, we zijn vast heel anders. Maar in muziek konden we zo veel delen, onze emoties, onze gevoelens zijn allemaal zo herkenbaar. Toen relativeerde ik mijn eigenheid en ervaarde de samenhang. De eenheid.

De paradox die ik bedoel, is dat ik door verbinding met anderen, kan loslaten. Dus als voorwaarde voor die kunstenaars-mindset zie ik dat we ons verbonden voelen met het geheel, dat we vertrouwen hebben en dat we de moed krijgen om zelf ook iets te doen. Want er moet heel veel veranderen. Het is geen passief proces, want alleen dode vissen drijven met de stroom mee. In de zen-literatuur bijvoorbeeld is meebewegen een heel actieve houding.

Als mens ben je aan het streven. Je streeft naar het hogere, of naar iets dat je moet doen, een urgentie. Met die verbondenheid, het vertrouwen, heb je ook de moed om concrete daden voor elkaar te krijgen. Als in een soort van ridderverhaal.

Je hebt ergens gezegd dat je wel honderden jaren zou willen leven. Wat wil jij dan zo graag ‘voor elkaar krijgen’?

Het leven is zo’n groot wonder, waar wij één moment een deel van uitmaken. Ik zie zoveel mogelijkheden; er is helaas ook zoveel dat ik niet zal kunnen doen, landen die ik niet kan bereizen, mensen die ik niet zal ontmoeten. Ik vind het belangrijk om dingen te kunnen veranderen, om de wereld mooier te maken. Dan is het wel vreselijk frustrerend dat je daar maar zo weinig tijd voor hebt. In de toekomst wil ik de inzichten rondom die kunstenaars-mindset delen en dat proces toegankelijk maken, samen met mensen die daar vertrouwd mee zijn, zoals kunstenaars. Hoe kun je het leven tegemoet treden met die open waarneming, het speelse en de verbeeldingskracht? Ik wil die principes aan de wereld brengen. Zodat we ons gevoel van schaarste los kunnen laten. Dat is wat de planeet van ons vraagt. Niet meer economisch groeien, maar juist dingen die constructief werken voor ons mensen, voor onze planeet, voorrang geven. Dat gaat over samenhang, over hoe mensen zich verbinden met elkaar, hoe ze elkaar helpen en kunnen steunen, leren van elkaar. Die menselijk waarden komen naar boven, juist in deze lockdown. Als spirituele mens denk ik aan het scheppen van ruimte. Als je het kabaal in ons hoofd en in de samenleving, tot stilte brengt. Niet vanuit een bedwelmde sfeer, of vanuit de relaxte stand van een yoga-klas of zo. Maar een actief niet-weten, een wakkerheid en alertheid. Dan is daar een stem vanuit je binnenste. Misschien wel paradoxaal dat ik het over die stilte heb. Want ikzelf wil mij heel graag inzetten om dit alles in andere mensen aan te wakkeren. Ik heb het dus wel over vertragen maar het is voor mezelf een enorme uitdaging om meer rust te vinden. Want ik voel de drang om de inzichten te delen. ▲

Ademhaling en

evenwicht

▷	TEKST:	ANNEKE STOKMAN
▷	LAND:	NEDERLAND
▷	BEELD:	NOVO PROGRESSO IN PARA, BRAZIL
▷	RUBRIEK:	LEVEND VERLEDEN

Gemiddeld twaalf maal per minuut brengen wij ons levenssysteem weer in evenwicht. Koolzuur eruit, zuurstof erin. Als dit goed gaat, kunnen we het leven leven. Als het niet meer lukt om zuurstof binnen te krijgen, omdat de longblaasjes niet meer optimaal functioneren, en we letterlijk naar adem snakken, wordt onze toestand kritiek.

Anneke Stokman

Hoe zou het zijn met de longen van de wereld? Zo in het groot, zo in het klein. De oerwouden op de planeet fungeren ook als longblaasjes: zuurstof loslaten en koolzuur inademen. Dit is tegengesteld aan de beweging van de menselijke longen, en daarom juist een volmaakt systeem om het evenwicht tussen zuurstof en koolzuur op aarde in stand te houden, de zuivere lucht te bewaren.

Maar elke minuut worden er voetbalvelden vol bomen gekapt op aarde. Het evenwicht wordt steeds meer verstoord. En ook alles wat de mens verder onderneemt, zoals auto's laten rijden, vliegtuigen laten vliegen, oceaanreuzen laten varen en fabrieken hun afval in de lucht laten uitbraken, draagt bij aan de verstoring. Nu door de crisis de lucht weer wat opklaart, valt het de mensen op hoe vervuild die was geraakt. Ze kunnen weer 'ademhalen', omdat ook de planeet weer kan 'ademhalen'. Iets van het evenwicht is teruggekeerd.

Ons bestaansveld is gericht op natuurinstandhouding, en is onderworpen aan wetten van evenwicht. Die wetten zorgen daarom ook voor de nodige correctie, zou je kunnen zeggen. De mensheid op de planeet heeft in zijn algemeenheid een infectie opgelopen. Het doel van een infectie is het gevaar aanpakken en elimineren. Zo radicaal mogelijk. De mens snapt dit (over het algemeen).

Gezondheid gaat even vóór de economie, hoe dramatisch de uitwerking in economisch opzicht ook zal zijn.

Tegelijkertijd is duidelijk dat het evenwicht op aarde op alle fronten allang verstoord was. De biologische, organische, geologische, ruimtelijke en atmosferische grondslagen zijn al lang aangetast.

En nu gaat er een schok door de wereld. Een gevoel dat een tijd van verandering is aangebroken, ja, moet aanbreken.

Bijna veertig jaar geleden stonden in een artikel in tijdschrift Pentagram over Het verstoorde evenwicht onder andere de volgende woorden:

'Wat betekent het nu dat in ons levensveld het evenwicht verstoord is? Er is een situatie ontstaan waarin het bestaansveld organisch- functioneel niet meer beantwoordt aan de oorspronkelijke bedoeling. (...) De mens heeft de herinnering aan zijn bestemming verloren. Hij kent het plan van zijn huidige bestaansveld niet meer. Het evenwicht, dat in zekere mate in deze aan tijd en ruimte gebonden orde aanwezig was, is door de mens zelf aangetast.

Wat nu nodig is noemen wij ware kennis (gnosis), om tot het inzicht te komen waartoe dit levensveld de mens – als uitdrukking van een door God geschapen entiteit – dient. Het verstoorde evenwicht zou men kunnen definiëren als een uitdrukking van al die krachten

en machten die de afwijking van de grondslagen van de dialectische natuur tot ontwikkeling hebben gebracht en in stand gehouden.

De mens, collectief en individueel verantwoordelijk voor deze machten en krachten, blikst op een gegeven moment in een spiegel en ziet dan zulk een uitzonderlijk monster voor zich opdoemen, dat hij weigert de spookgestalte als werkelijkheid te aanvaarden en vlucht in gedaanteverwisseling. (...) De goedbedoelende groep beperkt zich tot de gevolgen van foutief levensgedrag. De oorzaken van de snel om zich heen grijpende veranderingen liggen echter dieper. Een reactie van enkel levensreform is dan een primitieve reactie. (...) De tijd van de verandering is aangebro-

ken. J. van Rijckenborgh zegt daarover in zijn boek *De alchemische bruiloft van Christiaan Rozenkruis deel 2* (1968!):

De mensheid heeft in haar wereldgang het nadir van stoffelijkheid, het volstrekte dieptepunt bereikt. De materie zal daarom niet dichter, niet compacter worden. En daarmee gaan gepaard de tijden van het einde en de omwending naar boven. Deze omwending zal tot uitdrukking komen in wat men zou kunnen aanduiden als een vergeestelijking van de materie. Geen vergeestelijking in de zin van verheerlijking, doch als een ijler worden van de materie. Wij menen zelfs dat dit ijler worden der materie reeds enigermate een aanvang heeft genomen. Dit ijler worden zal

Collectieve verantwoordelijkheid

© COLLECTIVE RESPONSIBILITY

Een wonderlijke voorspelling, dit ijler worden

betekenen een procesmatige opheffing van de materie, of, met andere woorden, dat wat het Openbaringenboek noemt 'de val van Babylon'. De materie, alle materiële instellingen en alles wat zich uit en door de materie onderhoudt, zal zich niet kunnen handhaven zoals dat tot op dit moment nog mogelijk is. Want de atomische toestand van de aarde gaat zich geheel en al wijzigen. Daarom ligt het voor de hand dat de keiharde materialistische mens, die zijn gehele hoop en streven op de materie heeft gericht, het niet zal kunnen houden. Ten gevolge van de veranderende atoomstructuur en hoedanigheid van onze aarde, loopt er dus straks een scheidingslijn door geheel de mensheid. (...) Door de feitelijke toestand van dit moment wordt de grote groep die in staat is op de veranderingen te reageren, in staat gesteld tot gerijpt inzicht te komen. Door dit inzicht gesteund zullen velen zich bewust kunnen worden van de ware bedoeling van hun menszijn. Vanuit dit inzicht zullen zij zich kunnen bevrijden van de beklemmende materie, om door te breken tot de weg die leidt naar het geest-zieleleven.¹

Ijler worden

Een wonderlijke voorspelling, dit ijler worden, als je kijkt naar wat onze dagelijkse praktijk is geworden. Niet meer met de auto naar het werk, maar werken en naar school gaan zonder verplaatsing, met verbindingen via elektriciteit. Niet langer oceaandreuzen vol containers met spullen, of drijvende giga-hotels over de wereldzeeën slepen, maar ontpullen, en terug naar de

eigen directe omgeving voor voedsel en ontspanning. Niet langer de aarde leegzuigen door haar van kolen, olie, gas en bomen te ontdoen, maar elektriciteit opwekken met wind en zon. Het lijkt een allereerste begin van dat ijler worden, een voorspelling die in zijn realisatie misschien nog wel vele eeuwen vooruitloopt op de werkelijkheid.

En dan terug naar die adem. Esoterisch gezien ademen we tegelijk met de lucht veel meer in dan dat. Etherische en astrale substantie wordt mee-ingeademd, van een kwaliteit die over het algemeen niet onderdoet voor die van de vervuilde lucht. 'De zo vervuilde astrale substantie van ons levensveld is niets anders dan oorspronkelijk reine, goddelijke astrale substantie, in lagere vibratie gebracht en gehouden en gevuld met talloze ongoddelijke levensverschijnselen.'²

Maar de mensheid wordt op haar reis door de tijd niet alleen gelaten. Veranderende invloeden scheppen nieuwe mogelijkheden. Door de sterke elektromagnetische geladenheid van Uranus ademen we nu ook een nieuwe lichtkracht in, de vurige adem van het nieuwe leven. Daar móet de mens wel op reageren. Stelt hij zich in op die hogere astrale lichtkracht, dan maakt deze ademhaling een nieuwe levenshouding mogelijk, omdat zij bloed, zenuwfluïde, het slangenvuur, de interne secretie en heel het bewustzijn beïnvloedt. Deze ademhaling dan volhouden, in een innerlijk evenwicht, brengt echte verandering. Door terug te vallen in oude levensgewoonten verliest de nieuwe lichtkracht weer veel van haar oorspronkelijke vermogen en wordt vervuild. Alleen een dóorgaande circulatie van die ingeademde lichtkracht in het stelsel tot stand brengen en in stand houden, brengt verandering van bewustzijn. Daarheen is de mensheid op weg, hoe lang het ook nog mag duren. Een vreugdevol vooruitzicht, te midden van alle chaos. ▲

1. J. van Rijckenborgh, De alchemische bruiloft van Christiaan Rozenkruis, deel 2, Haarlem 1969, Slotwoord
2. J. van Rijckenborgh, Het universele geneesmiddel. Haarlem 1978, hfdst. 5

▷	COLUMN: ANNEKE STOKMAN
▷	LAND: NEDERLAND
▷	BEELD: E.L. BOULLÉE
▷	RUBRIEK: COLUMN

Een andere bouwkunst

Kunst: vormgeven van ideeën en gevoelens door middel van kleuren, lijnen en vlakken, bouwmaterialen en wiskundige berekeningen, maten en verhoudingen, instrumenten, tonen, licht, straling, natuuruitingen, woorden en melodieën, stenen, klei, hout, glas, natuurlijke materialen en kunststoffen, en ook van of met het menselijk lichaam. De variaties zijn eindeloos.

Daar is inspiratie voor nodig (*spiritus* = geest). Waar komt die vandaan? Welke trillingen kan de mens/kunstenaar opvangen en doorgeven in een vorm? Hoe komt het over op andere mensen? Allemaal vragen. Hoe komt het dat men het kunst noemt of juist niet? En kan die mening veranderen? Zoals de schilderijen van Karel Appel; aanvankelijk beoordeeld als ‘daar is geen kunst aan, dat kan een kind ook’, werden ze later wereldberoemd en heel veel geld waard. Kunst is subjectief en tijdsafhankelijk.

Als het trillingsgetal van de mens die het gemaakt heeft niet overeenkomt met dat van de mens die het bekijkt/leest/beluistert/ondergaat, dan is er geen match, geen klik, dan ‘slaait het niet aan’, de trillingen resoneren niet. Het is verhelderend om de kunstontwikkeling in de

tijd af te zetten tegen het veranderende trillingsgetal van de mens en de aarde. De verstilling van de devote middeleeuwse kunst, de saaiheid van de burgerlijke kunst, de woestheid van de naoorlogse kunst. Vergelijk de ‘Mona Lisa’ met ‘De Schreeuw’ van Munch, de preludes van Bach met heavy metal. Waar zit bij jou de klik, wat resoneert? Het zegt iets over jou. Ga het eens na, waardoor je ‘bewogen’ wordt. En zelf kunst maken, is dat iets voor jou?

WAAR ZIT BIJ
JOU DE KLIK,
WAT RESONEERT?

Rozenkruisers spreken van de *kunst van bouw*, die je zou kunnen toepassen. Wat wordt er gebouwd, door wie, met behulp waarvan, wat zijn de voorwaarden? Alweer allemaal vragen.

Cenotaaf voor Isaac Newton, door Étienne-Louis Boullée, 1784

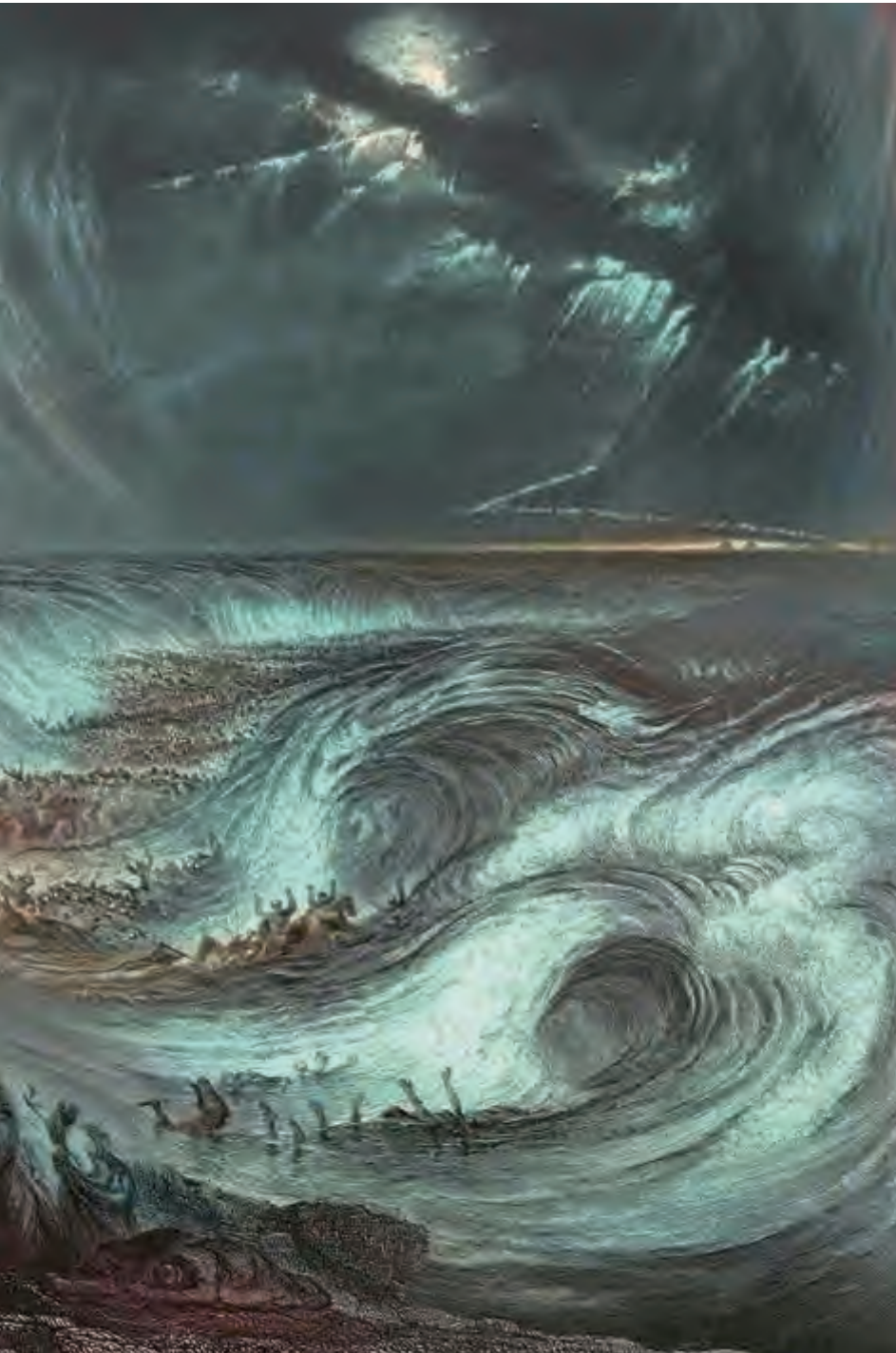
Bewustzijn is nodig, begrip voor de immense mogelijkheden die in de mens besloten liggen, om zich te laten inspireren door Licht, door trillingen van een andere orde dan de aardse. En dit dan op basis van een niet-aflatend verlangen naar dat Licht, als een ‘heilbegeren’. Dan wordt het menselijke trillingsgetal opgetrokken tot

het een match kan maken met een inspirerend Licht dat nieuwe inzichten geeft, een hele nieuwe vorm van Liefde. En die dan in zich te laten doorwerken, daarvoor open te staan en... er vorm aan te geven als mens tussen de mensen. Dat is *kunst van bouw*.

Bijbelse plagen

en hun bedoeling

Als je ervan uitgaat dat er een Plan is met de mensheid, dat er een bedoeling steekt achter het leven op aarde, dan ga je op zoek naar de grote verhalen van de geschiedenis, om te begrijpen wat dat dan kan zijn.

Anneke Stokman

© PUBLIC DOMAIN, ARTIST UNKNOWN

Dan kom je eerst bij de tijd van het Oude Testament, waar de mensen leefden 'onder de wet'. God werd gevreesd, het leven was gebaseerd op angst, en men voerde strijd volgens het principe 'oog om oog en tand om tand'. En dan kom je bij het moment dat de Christus-impuls met de mensheid verbonden werd. De idee werd levend dat God liefde is. De mensen leerden het principe 'heb God lief boven alles en uw naaste als uzelf'. 'Geef iemand u een slag op de ene wang, keer hem ook de andere toe.' Dat gaf wel even een heel ander beeld van God. Ook zei Jezus: 'Indien iemand de goederen der wereld bezit en zijn broeder of zuster in nood ziet en zijn hart voor hem sluit, hoe kan hij dan liefde hebben tot God?' Deze idee werd met enthousiasme ontvangen door de eerste (gnostische) christenen (gnosis = kennis van het hart), en verspreidde zich snel. Niet langer een op zichzelf gericht leven, beheerst door angst, maar een leven dat gericht was op God en de ander, en op het geheel van de schepping, zonder angst, vol liefde en vertrouwen, volgens het Plan. Dat was de bedoeling. Maar de behoudzucht en de angst en de zucht naar macht van hen die onder de wet leefden, waren niet zomaar verdwenen. Dit heeft tweeduizend jaar lang een golfbeweging opgeleverd tussen het volgen van de idealen en het volgen van (de uitwassen van) het instinct. Al gauw was het christendom gecorrumpeerd en zorgden de machthebbers ervoor dat de massa's

weer beheerst werden door de angst en geregeerd door de kerkelijke wetten. Dit leidde van kruistochten en kettervervolging tot heksenverbranding en godsdienstoorlogen, van de Dertigjarige tot de Tachtigjarige oorlog. Eigenlijk waren er tussen de perioden van vrede en welvaart altijd wel oorlogen, ziekten en rampen. Het paste helemaal in het oudtestamentische denken om die te zien als wraak van God. En de dominees tierden van de kansel dat de mensen zich moesten bekeren.

Wat was van dit eindeloos heen en weer schuiven tussen instinct en ideaal nu de bedoeling? Zouden de mensen hiervan moeten leren in hun achtereenvolgende levens? Jezus zei: 'Mijn volk gaat verloren omdat het geen kennis heeft.'

De kerkvaders hadden de oosterse idee van reïncarnatie en karma al snel uit hun leer weggewerkt. Dat kwam hun niet uit: er was alleen dit leven, en daarna de hel of minstens het vagevuur. Dat hield de angst er goed in.

En toch: God is liefde. Maar, leerde de kerk, zijn wegen zijn ondoorgrondelijk. We hoeven alleen maar te geloven dat we verlost worden na dit leven. Totdat Darwin verscheen met zijn survival of the fittest, tot de leer van de oerknal en van het toeval steeds meer aanhangers kregen, en er geen God meer nodig was. Alles kon verklaard worden. Er was geen waarom meer, geen Plan, geen bedoeling, behalve het in standhouden van de soort.

Intussen werkten de gnostici in stilte aan het verspreiden van de kennis van

▷	TEKST: ANNEKE STOKMAN
▷	LAND: NEDERLAND
▷	BEELD: SCHWARZWALD-TOURISMUS
▷	RUBRIEK: LEVEND VERLEDEN

het hart. Vanuit dat weten werd het Plan en de bedoeling duidelijk voor wie er gevoelig voor waren. Dat was de idee: de microkosmische mens was bezig aan een moeizaam leerproces op aarde, dat zich van leven tot leven voortzette. Totdat ten slotte een ervaringsvolheid bereikt zou worden, en vanuit een heel nieuw verlangen de goddelijke vonk in het hart aan Gods licht ontstoken kon worden (God laat niet varen de werken van zijn handen). Dan zou de mens zich kunnen omkeren, zich békeren van zijn middelpuntzoekende opstelling tot

de godzoekende, en dus de mensheid omarmende levensinstelling. Terugkeer tot de eenheid. Dát is het Plan, dát is de bedoeling.

Maar de mens maakt deel uit van ‘een weerspanning volk’. Hij had ontdekt hoe hij meer luxe voor zichzelf kon verwerven, daar kwam zijn focus op te liggen en het was nooit genoeg. Een plek, geschikt om te koken moest een super-de-luxe kookeiland worden, een eenvoudig vervoermiddel moest een super-de-luxe auto worden met de nieuwste snuffjes. Eén vakantie was niet genoeg, en was

© MERLJUN@DOORMERNIK.COM

‘En toen bleek dat het wél op kon. Er gebeurde van alles waar niet op gerekend was. Ongelukken met kerncentrales, extreme toename van kanker en onlangs een virus dat de hele mensheid dreigt te laten stikken. Of dat anders wel het armste deel van de mensheid met de hongerdood bedreigt door de instortende economie. En wie nog een bijbel heeft, herinnert zich misschien het Openbaringenboek,

waar de engelen de schalen met gramschap over de wereld uitstorten. Branden, overstromingen, vergiftigingen, vreselijke gezwellen, verstikkingen en hongersnoden. Het klopt allemaal’.

Dit schreef complementair arts Hans Moolenburgh (1926-2018). Deze bekende arts heeft steeds erop gewezen dat de moderne technologie, die ons leven beter zou maken, niet zonder gevaren is. Aan hem is bijvoorbeeld te danken dat de fluoridering van het drinkwater stopte, dat in ons land vanaf 1968 aan het drinkwater werd toegevoegd. Moolenburgh schreef en sprak waar hij maar kon over de risico’s die fluor met zich meebracht: het kristallisatie-effect op bijvoorbeeld de pinealis en vooral op de toename van kanker die er het gevolg van is. In eerste instantie kwam hem dit op een officiële waarschuwing van de inspectie voor Volksgezondheid te staan, maar in 1976 kreeg Moolenburgh gelijk en stopte de toevoeging van fluor aan drinkwater. Ook waarschuwde hij voor stralingsmasten (gtsm-masten) en wees hij op de bezwaren die er zijn met betrekking tot het vaccineren op zeer jeugdige leeftijd, omdat het immuunsysteem van een zeer jong kind in zijn ontwikkeling kan worden geremd.

Boeken zijn onder andere: *U kunt (veel) meer dan u denkt*, *De nieuwe watergeuzen* en *Gezond leven in een vervuilde wereld*.

Er was geen waarom meer, geen Plan, geen bedoeling

ook niet gauw ver genoeg. Het kon niet op. En laten we eerlijk zijn, ook wij deden daar in meer of mindere mate aan mee, in het klein. Ook in het groot deed het zich voor. Had het ene land het hoogste gebouw, het andere land ging er overheen met een nog hoger gebouw. Had het ene land een JSF, het andere moest hem ook, maar dan wel geavanceerder. Het kon niet op, aan alle kanten. De aarde werd leeggeroofd, de lucht en de zeeën raakten vervuild en vergiftigd, het vernietigingspotentieel overtrof vele malen het aantal mensen op aarde, dieren- en plantensoorten stierven uit, de mensen kregen allerlei nieuwe ziektes.

Is dat de God van liefde, die dit voor-

spelt middels de profetie en het visioen van Johannes op Patmos? Of is dat de oudtestamentische wraak?

Het is eenvoudigweg de wet van karma, van oorzaak en gevolg. Het is de natuurwetmatige correctie. De mensheid heeft een wereldkarma op zich geladen, de spanning zo opgevoerd dat de planeet en de natuur en het menselijk lichaam het niet meer verdragen, en een extreme ontlading wel moet volgen.

God is liefde. Ook de wet van karma maakt deel uit van de goddelijke liefde. Wat de mens zaait moet hij oogsten, de spanning moet zich ontladen, de aarde moet tot rust komen en de mens dus ook. Veel mensen hoor je zeggen dat de inkeer en de stilte een zegen zijn. Dit is waar ze onbewust naar verlangd hadden, bij al hun jagen en jachten. En zo kan het inderdaad toch De Bedoeling zijn, is het onderdeel van het Plan. Het is een bereiken van de ervaringsvolheid, een aanvaarden dat niets meer hetzelfde zal zijn, een zich bewust worden van de werkelijke bedoeling van het mens-zijn. Zo werkt het, een nieuw inzicht is een nieuwe kans om te komen van tegenbewegen tot meebewegen met het Plan. Het Openbaringenboek eindigt juist: 'Ik zag een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, en de eerste hemel en de eerste aarde waren voorbijgegaan.' 🌄

*Hans Moolenburgh sr. Het boek Openbaring als baken voor onze tijd. Rotterdam 2015

▷	COLUMN: DICK VAN NIEKERK
▷	LAND: NEDERLAND
▷	RUBRIEK: COLUMN

Filosofie bij rampspoed

Houd afstand. Houd vol. Wees standvastig. Ga niet onnodig op reis! Ga in quarantaine! Blijf gezond en veilig!

Het zijn de strijdkreten waarmee we in deze periode van crisis steeds weer geconfronteerd worden. Maar is er wel zo veel nieuws onder de zon?

Onze voorouders uit de zestiende eeuw leefden in een wereld die regelmatig door tal van onbeheersbare rampen en ziektes bezocht werd: lepra, de pest, dysenterie, pokken. Ook toen waren de straten verlaten, de scholen dicht, de werkplaatsen op slot en de markten verboden als er weer eens een epidemie uitbrak. Wanneer er een melaatse door de stad liep, had die nog geen app bij zich. Hij moest een speciale mantel dragen en kleppen. Dan bleef je vanzelf wel op afstand, vast en zeker meer dan anderhalve meter.

Als een schip van een verre reis terugkeerde, dan moest de bemanning een paar dagen aan boord blijven om risico's van besmetting uit te sluiten. In Venetië was dat veertig [quaranta] dagen. Daar hebben we het woord quarantaine aan overgehouden. Veertig geldt in de Bijbel vaak als een getal van bezinning (Jezus veertig dagen in de woestijn), als het getal van de ervaringsvolheid die ruimte maakt om het spirituele leven opnieuw gestalte te geven.

De Zuid-Nederlandse geleerde Joost Lips (1547-1606) heeft tijdens zijn roerige leven een boekje geschreven hoe je in tijden van crisis het best in harmonie met jezelf kunt blijven: "Over standvastigheid bij algemene rampspoed". Het was eeuwenlang een bestseller in Europa (78 drukken) en is door zijn inhoud weer actueel. Lips gaat vaak terug op de stoïcijnse berusting van de oude wijsgeren van de Stoa die neutraliteit predikten ten aanzien van allerlei vormen van ziekten, en standvastigheid te midden van de wisselvalligheden van het leven. Hoe zou hij de huidige vuistregels diepgang hebben gegeven?

Houd afstand. Dat was voor Lipsius vooral innerlijk

afstand nemen van je eigen primaire gevoelens, goed beseffen wat je wel en niet kunt veranderen en vanuit dat besef in alle rust en berusting handelen of niet handelen.

Volhouden. Standvastigheid is volgens hem bij iedere rampspoed "een juiste en onwrikbare noodzakelijke geestkracht die zich door uiterlijke of toevallige omstandigheden niet tot overmoed of neerslachtigheid laat brengen". "De ware moeder van de standvastigheid is berusting en deemoed; dat is een zonder klagen verduren wat een mens overkomt of overvalt. Gesteund door een juist oordeelsvermogen is zij de enige grond waarin de verheven boom der standvastigheid geworteld is". Reis niet overbodig. Reizen werkt averechts: "Geestelijke kwalen nemen door reizen niet af maar toe. Het is de geest in ons die ziek is en daarvoor moet men een geneesmiddel zoeken bij de filosofie en de standvastigheid. (...) Wil je veranderen van land en lucht? Verander liever je innerlijk dat je heilloos aan de hartstochten hebt onderworpen en aan het wettig gezag van de rede

hebt onttrokken. Verander mentaal, niet lokaal en zorg ervoor dat je anders bent en niet elders."

Ja, Lips was een groot stilist. Zijn

boekje verdient het om weer op menig nachtkastje te komen liggen, ook al om dat prachtige woord rampspoed voor de vergetelheid te behoeden.

Blijf gezond. Die heb ik niet bij Lips kunnen vinden. Het is de extra wens, bijna een gebiedende wijs, die mij ten afscheid regelmatig ten deel valt. Pythagoras gaf er al een diepere dimensie aan. Voor de leerlingen van zijn mysterieschool in Croton gold "Blijf gezond" als groet bij iedere ontmoeting. Maar wel met een speciale inhoud: bedenk ieder moment van de dag dat je van goddelijke herkomst bent.

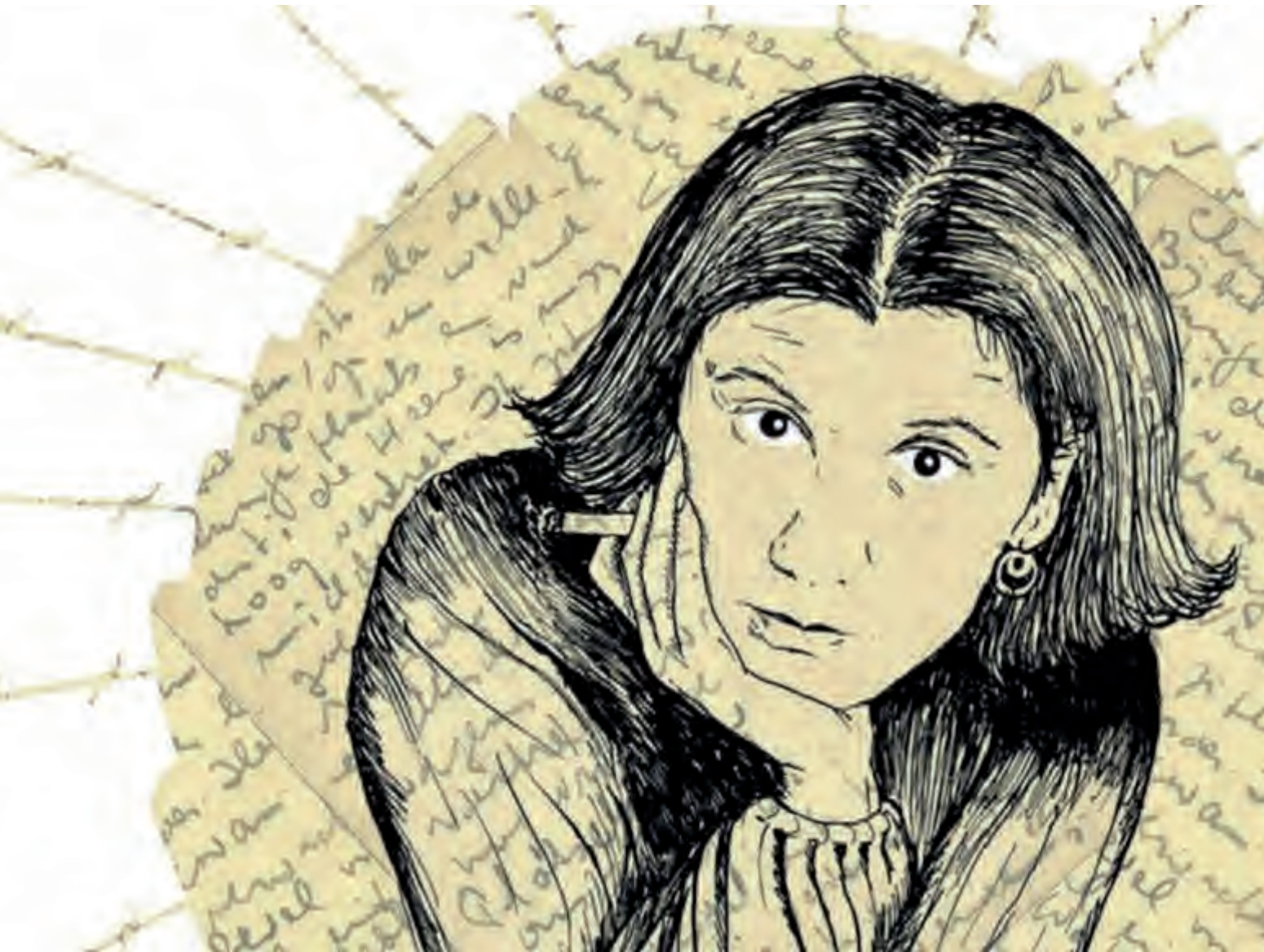
Blijf gezond, beste lezer!

OVER JOOST LIPS

Justus Lipsius, Over standvastigheid bij algemene rampspoed, (inl. en vert. P. Schrijvers), Baarn 1983 (alleen nog antiquarisch)

Etty Hillesum

onvermoeibare godzoekende

▷	TEKST: DICK VAN NIEKERK
▷	LAND: NEDERLAND
▷	BEELD: GERMMA PAUWELS
▷	RUBRIEK: LEVEND VERLEDEN

'Vrij is het rijk van de ziel'

'Men hoeft zijn onrust en treurigheid niet te verstoppen,' schreef Etty Hillesum op 11 juni 1942, 'men moet ze dragen en verdragen, maar men moet zich er niet zo geheel aan overgeven.' Het is een prachtig citaat uit haar oorlogsdagboek, dat zeker van toepassing is voor een tijd van crisis, zowel toen als nu.

Dick van Niekerk

Niet van ver van de plaats waar Anne Frank haar wereldberoemde dagboek schreef over de onderduik in de Tweede Wereldoorlog in Amsterdam, werkte een andere Joodse vrouw, Etty Hillesum (1914-1943), tegelijk aan haar Joodse dagboek. Ook dat zou – 35 jaar na de oorlogsverwikkelingen – een wereldwijde bestseller worden. Daar, in het herenhuis aan de Gabriël Metsustraat 6, waar Hillesum zes jaar woonde, deed ze aan haar bureau in de voorkamer van de tweede verdieping in prachtig Nederlands verslag van haar innerlijke groei en van de ingewikkelde, maar uiterst herkenbare gevoelens waarmee een sprankelende Joodse vrouw van achter in de twintig in oorlogstijd geconfronteerd werd. Ze neemt haar doen en laten zelfkritisch onder de loep, schrijft even openhartig over haar seksualiteit als over haar spiritualiteit, over de worsteling met haar verlangens, haar onthechtingen en vooral over haar steeds sterker wordende contact met 'dat allerdiepste in mij dat ik gemakshalve maar God noem'. De dagboeken zijn een indrukwekkend getuigenis van een vreugdevol gedragen en tegelijk smartelijk doorleefde groei tot innerlijke bevrijding. Deze reeks van losse fragmenten wordt uiteraard sterk ingekleurd door de macabere achtergrond van bedreigingen en nietsontziende vervolgingen in haar naaste omgeving, waar-

aan ook zij niet kan ontkomen. Op 30 november 1943 werd Etty Hillesum in Auschwitz omgebracht.

Pas in de jaren tachtig lukte het om Etty's werk uit te geven. Het trok meteen zowel nationaal als internationaal aandacht. Bij haar postume ontdekking werd de diepgang van haar ervaringen en overwegingen echter nog amper volledig doorschouwd. In de pers werd ze aanvankelijk afgeschilderd als een 'onorthodoxe' vrouw die zowel intellectueel als sensueel was, in die jaren kennelijk nog een combinatie die je als vrouw onorthodox maakte. Maar geleidelijk kwam er steeds meer begrip en bewondering voor haar geestkracht in dit antisemitische tijdsgewricht, voor de diepgang van haar gedachtewereld en voor de reikwijdte van haar zieleroerselen. Dat niet alleen; in veel fragmenten uit haar dagboeken herkende men kant-en-klare levenslessen waarvoor pas veertig jaar later de sociale kaders waren gegroeid. En haar hoogstpersoonlijke innerlijke zoektocht naar de onvervreemdbare waarden van het leven – los van enig kerkelijk verband – gaf mede een antwoord op de individualisering en ontzuiling van de maatschappij die zich in de tachtiger jaren onthutsend snel voltrok.

Deze aanvankelijk alleen maar 'onorthodoxe vrouw' werd in de loop der jaren groter en groter gemaakt en groeide in de achteruitkijkspiegel uit tot 'de heilige van het Museumplein' en een vaste waarde in de Nederlandse literatuurschiedenis. Werk van Etty Hillesum is 75 jaar na de oorlog in tientallen talen vertaald. En in haar geboorteplaats Middelburg is nu een studiecentrum gevestigd dat via gevarieerde invalshoeken haar werken belicht.

In het begin van haar dagboek onthult Etty Hillesum haar levensprogramma: 'Ik beloof je dat mijn hele leven een streven zal zijn om tot die schone harmonie te komen en ook tot die dee-

moed en werkelijke liefde, waartoe ik de mogelijkheid in mijn beste momenten in me voel'. Daadwerkelijke liefde staat hier tegenover de liefde die voortkomt uit egocentrisme, die wederliefde verlangt en verwachtingen heeft. Daadwerkelijke liefde is echter niet gebouwd op wederkerigheid maar op deemoed en kent daarom geen verwachtingen. Daadwerkelijke liefde is liefde van, voor en door de ziel. Maar in de benarde situatie waarin ze verkeert, ontmoet haar zielestreven nog veel voetangels en klemmen: 'Ik heb nog geen grondmelodie. Er is nog niet één vaste onderstroom. De innerlijke bron waaruit ik gevoed word, slibt altijd weer dicht en bovendien denk ik te veel.'

Maar hoe intenser en vernederender haar ervaringen worden, hoe sterker haar inzichten en zielekracht groeien: 'Om te vernederen zijn er twee nodig: degene die vernedert en degene die men wil vernederen en vooral: die zich láát vernederen. Ontbreekt de laatste, dus: is de passieve immuun voor iedere vernedering, dan verdampen de vernederingen in de lucht.'

Geleidelijk is ze geen toeschouwer meer bij haar groeiprocessen maar weet ze zich blijmoedig te vereenzelvigen met haar geestelijke rijping die ze aan haar schrijftafel – 'de beste plek op aarde' – beeldend formuleert. Deze zoektocht naar haar 'diepste diep' krijgt de centrale plaats in haar leven en ze laat zich daarvan door niets afhouden, ook niet door haar veelbewogen, subtiel beschreven ervaringsweg met twee mannelijke liefdespartners die ze vrijwel synchroon aflegt. 'Een slordig bureau, vol boeken en papieren, dat van mij alleen is, zal ik altijd weer verkiezen boven het ideaalste en meest harmonische huwelijksbed.' Het bureau als de plek waar voor haar het mysterie is, de plek waar we meer vernemen dan we zelf zijn. Het doet onwillekeurig denken aan Lao Zi: 'De wijze woont altijd op de juiste plaats.' Uiteindelijk kan ze nuchter getuigen

van de daadwerkelijke liefde en laat de vlam van haar zielevuur door alle vijandschap heen. Ze observeert een Gestapo-officier die haar hardvochtig terechtwijst en kan begrip en onpersoonlijke liefde voor hem opvatten. 'Want dat is de enige manier om vertrouwen in de mensheid en in de toekomst te houden...'

'Elke intensivering is goed als ze in uw héle bloed aanwezig is'

Etty Hillesum is al jong uiterst belezen en laat zich in haar 'queeste' steunen door tal van bekende boeken, dichters, schrijvers en filosofen, die ze bijna liefkozend haar 'edelste geesten' noemt. In willekeurige volgorde: de Bijbel, Vestdijk, Van Eeden, Verwey, Dostojewski, Poesjkin, Rilke, Jung, Schubart, Buber, de evangelist Mattheüs, de apostel Paulus, Thomas a Kempis en Franciscus van Assisi. Ze citeert ze, maakt zich in veel gevallen hun zielewereld eigen en voert ons bijna ongemerkt zó haar geestelijk Pantheon binnen dat we – lijkt het wel – buiten plaats en tijd komen. De Bijbel had ze als het ware steeds naast haar op het bureau liggen. Mattheüs was duidelijk haar meest geliefde evangelist. Hoe meer het tijdstip naderde van de dramatische afloop van haar verblijf in Amsterdam, hoe meer ook Mattheüs voor haar een brandpunt werd van Christus' wijsheid en vertroosting in haar duistere wereld. Het hernemen van Mattheüs moet voor haar dan ook een steun geweest zijn in haar steeds nijpender wordende situatie. 'Daarom zeg ik u: zijt niet bezorgd voor uw leven, wat gij eten en wat gij drinken zult, noch voor uw lichaam, waarmee gij u kleden zult; is het leven niet meer dan het voedsel en het lichaam niet

meer dan de kleding?

Zijt gij dan niet bezorgd tegen de morgen, want de morgen zal voor het zijne zorgen; elke dag heeft genoeg aan zijn eigen kwaad.'

Ook Paulus haalt ze aan met de bekende zin 'En wat baat mij alles, als ik de Liefde niet heb.' Ze past deze zin toe op de komst van haar vader Louis, de volgende dag. 'Een schat van een theorie om jezelf een behaaglijk en edel gevoel te geven maar voor de kleinste daad van liefde in de praktijk schrik je terug. Nee, dit is geen kleine daad van liefde. Het is iets heel principieels en gewichtigs en moeilijks. Innerlijk je ouders lief te hebben. Dat wil zeggen te vergeven voor al de moeilijkheden, die ze je, alleen al door hun bestaan, hebben aangedaan: aan binding, aan afkeer, aan de belasting van hun eigen gecompliceerde leven, toegevoegd aan je eigen, toch ook al moeilijke leven.' Via haar vader, die classicus en rector was op het gymnasium in Deventer, de bakermat van de Nederlandse spirituele vernieuwingsbeweging De Moderne Devotie, kan Etty op het spoor zijn gekomen van de Nederlandstalige monnik Thomas a Kempis (1380-1471). Met diens – naar men zegt – na de Bijbel meest gelezen boek ter wereld, De Navolging van Christus, is hij het boegbeeld geworden van die oer-Nederlandse beweging. Etty citeert Thomas als volgt: 'Hoe meer een mens onverdeeld van hart en innerlijk eenvoudig is geworden, des te meer en des te hoger zal hij zonder moeite verstaan omdat hij van boven het licht der kennis ontvangt.' Met andere woorden: het innerlijk dient niet versnipperd en gericht te zijn op veel dingen buiten zichzelf maar geconcentreerd op één doel: het eenpuntig horen van God of de gnosis. Vader Louis is aan het begin van de oorlog vanwege zijn Jood-zijn hardvochtig door de bezetter uit zijn ambt gezet en heeft bij zijn gedwongen terugtrekken een aangrijpende, historische

toespraak gehouden voor alle leerlingen en collega's. Die beëindigde hij met de woorden van de Deventer-voorman van de Moderne Devoten, Geert Groote: 'Voor alle dingen dunct mi goet, dat ghi geestelike blide sijt.' (Voor mij gaat boven alles dat gij in geestelijk opzicht blijmoedig bent.)

Hier doet zich een opvallende spirituele parallel voor met dochter Etty. Ook zij probeert haar innerlijke vrijheid en blijmoedigheid te bewaren tegen alle onderdrukking in. Die tintelende opgewektheid ontlenen beiden aan een krachtig zieleleven. En wie uit de ziel leeft, weet dat het licht in de duisternis schijnt, getuigen zij allebei. Hier dringt zich de beroemde, eerste zin uit de Navolging van Christus op: 'Wie mij volgt, wandelt niet in duisternis.'

De Oostenrijkse dichter Rainer Maria Rilke (1875-1926) ligt Etty zeer na aan het hart. Ze beschouwt hem als een

permanente reisgezel, een gezelschap voor het leven die immer vertroosting biedt. Dat maakt ze duidelijk aan een vriendin die geleidelijk minder enthousiast over hem is geworden: 'Van Rilke kun je niet 'terugkomen', als je hem werkelijk goed gelezen hebt. Wanneer men hem niet gedurende een heel leven met zich meedraagt, heeft het überhaupt geen zin om hem te lezen.' Mogelijk had ze daarbij het volgende citaat van Rilke voor ogen: 'Er bestaat in het leven geen beginnersklas, het is altijd meteen het moeilijkste wat er verlangd wordt.'

Ze citeert hem uit Briefe an einem jungen Dichter, dat als brieven aan een jonge ziel uitgelegd kan worden. In werkelijkheid schreef Rilke deze brieven aan een jonge, ambitieuze dichter die hem om raad had gevraagd.

'Gevoelens zijn rein wanneer ze u tot eenheid maken en opheffen; onrein is het gevoel dat alleen maar één kant van

Graf van R.M. Rilke

‘Ik heb nog geen grondmelodie’

R.M. Rilke

uw wezen belicht en u zo vervormt. Alles wat ervoor zorgt dat u meer wordt dan u tot nu toe in uw beste momenten was, klopt. Elke intensivering is goed als ze in uw héle bloed aanwezig is, wanneer ze geen beneveling of vertroebeling is, maar vreugde waarbij men naar binnen kan kijken, helder tot op de bodem. Begrijpt u wat ik bedoel?’ Even verder vinden we een tekst die Etty Hillesum enorm aangesproken moet hebben:

‘Heb geduld met alles wat in uw hart nog niet tot oplossing is gekomen. Probeer de vragen zelf lief te hebben als voor u niet toegankelijke kamers en als boeken die in een volkomen vreemde taal zijn geschreven. Zoek niet naar antwoorden die u niet gegeven kunnen worden, omdat u niet in staat zou zijn ze te leven.

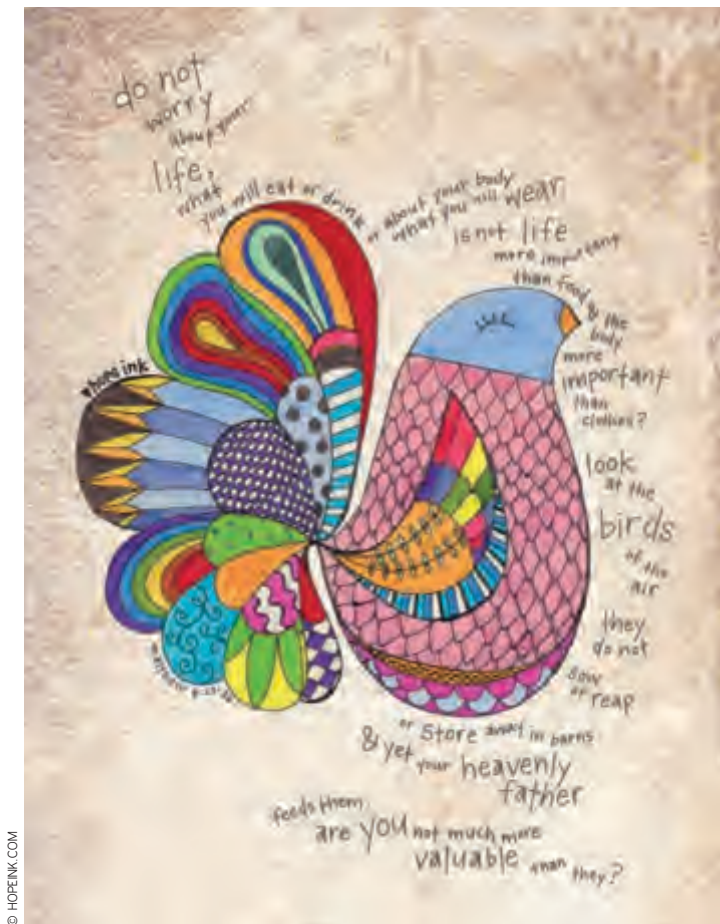
Het gaat erom alles te leven.

Leef nu uw vragen.

Misschien leeft u dan gaandeweg, ongemerkt, op een dag het antwoord binnen.’

Een opvallende parallel tussen Etty Hillesum en Rilke is dat ze Rusland als hun tweede vaderland zagen. Bij Etty is dat niet zo verwonderlijk. Zij had een speciale band met de Russische literatuur door haar Joods-Russische afkomst van moederszijde en door haar studie slavistiek in Leiden en Amsterdam, Ze sprak van huis uit ook een beetje Russisch en werd door haar medestudenten als een ‘typisch Russische vrouw’ ervaren: nu eens uitbundig, dan weer bedrukt; nu eens warm en dan weer afstandelijk, nu eens zeer toegewijd en dan weer chaotisch.

Etty’s voorliefde voor de Russische cultuur leidt tot opvallende verbindingslijntjes, bijvoorbeeld via de minder bekende, door haar geciteerde Russische auteur Walter Schubart (1897-1941). Hij schreef het boek *De koomende Europeesche mens* waarin hij kritisch is over de ontwikkelingen in Europa en

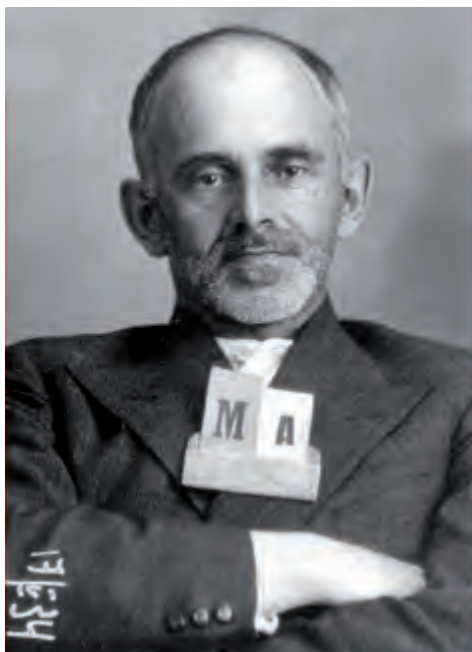
die vergelijkt met de situatie in Rusland. De Europeaan is (te veel) zakenmens geworden, de Rus is een zielenmens. Bij Europeanen zijn gemeenschappelijke belangen een bindende factor; de Russen zijn door menselijkheid met elkaar verbonden. Het is typisch voor de Prometheus-cultuur – bedoeld is de westelijke – dat zij de dingen wezenlijker acht dan de zielen. Europa is de zetel der zakelijkheid; Rusland het vaderland der ziel. Aldus een absoluut niet volledige weergave van Schubarts denkpatronen.

Sommige teksten van Schubart zijn door Etty geparafraseerd weergegeven, bijvoorbeeld deze: ‘Verschrikkelijker dan het godsgericht is het gericht dat de mensheid die zich van God heeft afgezonderd, over zichzelf houdt’. Etty lijkt via de tekst van Schubart te willen zeggen dat het Westen de relatie met God kwijt is en daardoor vervalt in materialisme en egoïsme. Het Westen is daardoor ook de bindende kracht binnen de samenleving kwijt. De Russische mens staat daar lijnrecht tegenover en bezit in zijn ziel een vanzelfsprekende band met God.

Vermeldenswaard is dat dit boek van Schubart intensief gelezen moet zijn door Jan van Rijckenborgh, een van de oprichters van de Geesteschool van het Gouden Rozenkruis. In het exemplaar dat we in handen hadden, staat voorin zijn ex libris en zijn grote stukken tekst met potlood en liniaal onderstreept. Van Rijckenborgh doet dat vooral bij alinea's die gaan over de westerse ‘Prometheus-mens’. Er zijn geen overeenkomsten met de citaten van Etty Hillesum. Het is niet ondenkbaar dat De koomende Europeesche mensch van Schubart hem geïnspireerd heeft toen hij een titel bedacht voor een nieuw standaardwerk in de geesteschool: De Komende Nieuwe Mens. Etty was zeer gesteld op haar docenten Russisch. Toen de door haar bewonderde slavist en neerlandicus Nicolaas

‘Nee, dit is
geen kleine
daad van liefde’

Walter Schubart, auteur van 'De komende Europeesche Mensch' (1938) een boek dat de komst verkondigde van de 'messiaanse mens die in de Johanneïsche tijdronde het goddelijke beeld dat hij in zich droeg zou openbaren'. Het boek verscheen pas 1946 in het Nederlands; wat wel aantoont hoe bij de tijd Etty Hillesum was.

van Wijk plotseling overleed, was ze volledig van slag. De Russisch-orthodoxe afscheidsdienst was de enige kerkelijke eredienst die ze ooit bijwoonde en deze maakte grote indruk op haar. Maar toch voelde zij zich bevestigd in haar overtuiging dat haar weg die van een Alleingang moest zijn en los moest staan van welke groepering dan ook. Ongetwijfeld zal ze hierbij troost hebben gevonden bij Rilke: 'En als wij weer over eenzaamheid praten, dan wordt steeds duidelijker dat dit in wezen niet iets is wat je kunt uitzoeken of nalaten. Wij zijn eenzaam....'

Een speciale band had ze met haar nieuwe leermeester Bruno Becker, van wie ze in het klasje van de gevorderden mocht aansluiten. Becker? Was dat niet de man die in 1913 uit Sint-Petersburg naar Nederland kwam om in voortreffelijk zestiende-eeuws Nederlands duidelijk te maken dat de filosoof en theoloog Dirck Volckertszoon Coornhert (1522-1590) in Nederland ten onrechte onder het stof was geraakt? Hij is een warm pleitbezorger en pionier van de Coornhert-studie in Nederland geworden. Coornhert kreeg van hem het

onafscheidelijke predicaat mee: 'apostel van de volmaakbaarheid'.

Coornhert was Beckers levenstaak en het docentschap Russisch deed hij er om economische redenen bij. Etty zag steeds uit naar zijn colleges, waarin hij hoge eisen stelde aan haar en haar naar Russisch gebruik met haar voornaam en de voornaam van haar vader noemde: Esfira Lyudwigovna.

Het rijk van de ziel kent geen grenzen! Etty Hillesum voert er haar lezers moeiteloos heen. Het gaat haar daarbij zeker niet alleen om overdenking, gebed, geestelijk zonnebaden of meditatie. Zij beseft: alles krijgt pas echt waarde door daadkracht, wat fraai wordt uitgedrukt door het woord *dabar*, dat in het Hebreeuws zowel woord als daad betekent. Op 13 oktober 1942 schrijft ze: 'Wanneer die inzichten, die ik me achter m'n bureau, in omgang met de edelste geesten, verover, niet doordringen tot in de kleinste dingen van het dagelijkse leven, wanneer niet iets van het grote besef over menselijke waarden... doordringt, dan heeft dat geestelijke leven geen zin'. Ze was een onvermoeibare godzoekende. Maar waar zoeken vinden wordt, besepte ze dat God zich pas vinden laat als het gaat om pure levensdaad in klare handeling. Haar misschien wel mooiste citaat laat hierover niets aan duidelijkheid te wensen over: 'Gij kunt zelf ook niets, mijn God. Het is aan ons om u handen en voeten te geven en daarnaar te handelen.'

Daarmee zijn we heel dicht bij die unieke tekst van een mannelijke tegenhanger van Etty Hillesum, de Joodse denker Martin Buber (1878-1965): 'God wil niet dat we in hem geloven, wil niet dat we over hem debatteren, wil niet door ons verdedigd worden – hij wil slechts door ons verwerkelijkt worden.' 🌱

Meer over Etty Hillesum is te vinden in het symposium-boekje *Licht & tegenlicht* (Haarlem 2012). Etty Hillesum zal uitvoerig ter sprake komen op een symposium op zaterdag 31 oktober 2020 in het conferentieoord Renova te Bilthoven. De schrijfster Judith Koelemeyer die bezig is met een biografie van Etty Hillesum zal dan een inleiding over haar houden.

Het Boek **De witte eland**

De auteur(s)

Versillende auteurs, o.a. Iris Hes en Arwen Gerrits.

Illustraties Rivka Lucas

Beginalinea

Hoor je het ook? Overal klinken vrolijke geluiden. Van lachen en rennen, van zingen en spelen. Kinderen zijn het. Hun gelach weerkaatst tegen de muren, want de muren zijn van kristal. Helder en licht. Als vrolijk klinkende belletjes.

Redenen om dit boek niet te lezen

Ik kan maar één reden verzinnen: als je bij het horen van 'kinderboek' denkt aan kinderachtig of simpel.

Vergeet die gedachte. Kinderboeken zijn zeker niet kinderachtig. De onderwerpen passen bij wat kinderen interesseert, en dat is gek genoeg precies hetzelfde als wat volwassenen ook inspireert.

En als dat niet zo is: probeer weer eens als een kind te kijken, met verwondering. Kijk wat er dan gebeurt. Mocht het niet meteen lukken: probeer het nog een keer, met een ander boek.

Redenen om dit boek wel te lezen

Het verhaal is voor iedereen.

Iedereen moet weten hoe het vinden van het glas en de reis die daarop volgt het leven van Rune, Roef en de anderen verandert. Omdat het eigenlijk zo simpel is als zij zeggen: het kristal hoort niet bij deze aarde en wij moeten het terugbrengen naar het land waar het thuishoort.

De tekeningen zijn met zorg gemaakt; de details, de kleuren, hoe ze het verhaal ook laten zien.

Dat je het verhaal zelf kunt lezen, kunt voorlezen en kunt bekijken, en dat het dus geschikt is voor alle lezers van alle leeftijden.

Je leert in dit boek wat er kan gebeuren als je op zoek gaat naar iets waarvan je graag wilt weten waar het vandaan komt. Dat is een goede les om nieuwsgierig te blijven en je af te vragen hoe de wereld in elkaar zit.

De witte eland, en wat hij doet – en dan hopen dat hij echt bestaat.

Mooiste zin

'Haar licht kent geen schaduw. Haar licht doorstraalt alles. Maar de mens heeft ogen nodig om dit te kunnen zien.'

Maayke Stobbe

De jongen, de mol, de vos en het paard - Charlie Mackesy

Als een vlinder ergens neerstrijkt om – zoals het lijkt – even uit te rusten, beweegt hij zijn vleugels, dicht-open, dicht-open. Wanneer de vleugels zich spreiden, ervaar je de schoonheid van zijn kleurrijke tekening, het is alsof hij zich op deze wijze kenbaar maakt.

Als het boek: De jongen, de mol, de vos en het paard, bij jou neerstrijkt, laat het dan in en bij je 'rusten'. En als je het openslaat, laat je dan verrassen, beleef het karakter, de schoonheid, de uitnodiging om gekend te worden.

Aan het begin van de wereldwijde coronacrisis verschijnt dit boek in de Nederlandse taal en binnen een paar maanden omgeeft het zich met een aura van 'klassieker'. In juni komt reeds de zesde druk uit! Herbergt het een geheim?

Of is het misschien de hoogste tijd om de wereld dit boek cadeau te geven?

Het is bijna lachwekkend dat in een tijd van 'afstand houden', 'niet aanraken', 'elkaar niet opzoeken' de boodschap van dit boek het totale tegendeel brengt.

Een opvallend kenmerk van het boek: het is in een zeer persoonlijk handschrift geschreven. Alsof het een brief is, een brief aan jou! Maar een brief krijg je nooit toevallig: een brief wil je iets zeggen, bevat een verhaal, een boodschap, een mededeling, of een uitnodiging.

En deze brief aan jou is dat ook! Het boek, de brief vertelt je over een jongen, maar al spoedig weet je: je bent het zelf. Het vertelt over een mol; en je weet: ik ben ook de mol. Ben je dan ook de vos en het paard? Zonder al te veel te analyseren, voel je dat de hoofdrolspelers van dit verhaal metaforen kunnen zijn, aspecten van jezelf.

De mol is het aspect van de aardewroeter, de mens die de materie als zijn levensdomein kent en daar ook de heerlijkheden van geniet (de mol houdt van taartjes!).

In de vos kun je het verstand, het mentale zien, dat berekenend en met slimheid het leven tracht te beheersen.

Het verhaal wordt compleet als het paard 'Hallo' zegt. Hij is de 'grootste' van de vier vrienden: de bezieling, het hart.

▷	TEKST: REDACTIE
▷	LAND: NEDERLAND
▷	RUBRIEK: BOEKEN

Dit is het verhaal: De jongen is eenzaam, maar vindt in de mol, de vos en het paard de liefste vrienden die je maar bedenken kan.

En wat beleven ze?

Het leven! Genegenheid, liefde, warmte, geborgenheid, moed, onzelfzuchtigheid, vriendschap, al deze eigenschappen bloeien op in de personages.

Je leert de vrienden kennen door hun gesprekjes, vol levensvragen:

'Wat wil jij worden als je groot bent?'

'Wat is het moedigste dat je ooit hebt gezegd?'

'Wat is jouw beste ontdekking?'

En dan de wijze, onverwachte antwoorden, vaak met een milde humor omrankt, zo authentiek!

Geen van de vrienden heeft de neiging om de ander te kwetsen, te corrigeren, te veranderen, integendeel, ze geven elkaar alleen maar moed en hoop.

Ze durven hun zwakheid te tonen; ze gaan niet opzij voor tegenslagen en moeilijkheden; ze uiten hun tederheid. . .

De auteur Charles Mackesy is beeldend kunstenaar. Hij moet een intuïtieve ingeving hebben gehad om dit verhaal te schrijven, terwijl hij het ook op onnavolgbare wijze heeft geïllustreerd.

De grote kracht van zijn creatie ligt in het feit dat je niet alleen de woorden moet lezen, maar ook iedere tekening. Want soms hebben de woorden zo'n diepe uitwerking dat een tekening niet nodig is, en soms 'lees' je de tekening die zo'n krachtig is, dat woorden overbodig zijn. Wonderlijk, dat kracht zich kan uiten in subtiliteit!

De vriendschap, de liefde, de moed en al die – zo broodnodige – eigenschappen die de mens nodig heeft om in het leven (de wildernis) voort te gaan, worden in het verhaal nog op een hoger niveau getild, wanneer het paard (de bezieling) opbiecht dat hij ook kan vliegen. Hij kan zich verheffen boven het aardse, boven materie, boven eenzaamheid en voordeel-denken! In de ruimte zijn! Waar de vrienden de vreugde, de vrijheid, de speelsheid hebben beleefd door op het paard te rijden en wat door de bijna muzikale tekeningetjes werd uitgedrukt, daar hult de ervaring van het vliegen zich in een paar donkere, droomachtige illustraties, omdat woorden daar eigenlijk niets over kunnen zeggen. Kan 'bezieling' tot ziel opgeheven worden? En de totale mens erin meenemen? Als het hart zich opheft, zijn kracht toont, dan verandert er ongemerkt, als vanzelf iets in het leven.

Mackesy heeft een vorm gevonden om in alle eenvoud de grootste filosofische, spirituele, psychologische, religieuze en maatschappelijke stelsels te verenigen, ja, te overstijgen, ze tot een eenvoudige noemer terug te brengen en dichtbij en in de mens te plaatsen – zo dichtbij, dat je er niet om heen kunt!

Want liefde brengt je overall! Niet als een eigenschap, maar als een staat-van-zijn. Nergens wordt het boek belerend of moraliserend.

Het mooie van het verhaal over de vier vrienden is, dat ze geen uitgesproken doel willen bereiken en toch weten dat ze op weg naar huis zijn. Ze beseffen dat ze samen voor al het goede en schone zorg

moeten dragen. En dat ze al heel ver zijn gekomen. . .

Door de uitspraak: 'Thuis is niet altijd een plek' weet je als lezer dat ze diep van binnen ervaren dat 'thuis-zijn' altijd 'hier' is, waar jij zelf bent. En als je dat ervaart en weet, ben je al ver gekomen. . .

Wanneer het verhaal eindigt, schrijft de auteur het woord 'einde'. . . maar hij zet er een groot kruis overheen: er is dus geen einde!

De brief is eindeloos lang!

De brief blijft altijd geldig!

Dit boek zit vol met dit soort verrassingen: kleine details in bewoordingen, in tekeningen, en bijvoorbeeld in de binnenkant van voor-en achterkaft van het boek.

Daar is een muziekstuk afgedrukt, waar over de notenbalken de vier vrienden in allerlei vrolijke posities samen voortwandelen, dansen en vliegen!

De muziek is de 'soldatenmars' van Robert Schumann.

Dat zet aan het denken: waarom kiest de auteur een 'soldatenmars'? Hij bedoelt zeker niet de soldaat die vecht en doodt. Nee, je kunt hierbij denken aan een 'krijger', een 'ridder' die zijn in-eigen queeste volgt en in alle levensomstandigheden moedig, onverschrokken en loyaal zijn medemenselijkheid in praktijk brengt. Want dit boek draagt een menselijkheid over die de wereld heel hard nodig heeft. Misschien zegt men heel veel later: dit boek is een medicijn voor mensen van een nieuwe eeuw om hen er aan te herinneren wat mens-zijn is.

Marijke Kaniok

De toekomst op de korrel /

Ons land is veranderd, in vele opzichten misschien wel voor altijd. Daarbij kunnen de volgende vragen gesteld worden.

Gunter Friedrich

Bijvoorbeeld aan het verleden: waar komt het virus vandaan, wie is er schuld aan? Of aan de toekomst: hoe zal het met mij, met mijn familie verdergaan? Hoe zal het met de hele mensheid verdergaan?

Deze vragen zijn begrijpelijk, maar ze bevrijden ons nog niet van onze angsten en weerstanden. Als we de vragen die we aan het verleden stellen al zouden kunnen beantwoorden, hadden ze nog niets aan de actuele situatie veranderd. En bij de vragen die we aan de toekomst stellen, zal de loop der dingen ons ten slotte zelf de mogelijke antwoorden tonen.

Velen zeggen het: Iedere crisis bevat een kans. Een grote crisis bevat een grote kans.

Laten we het perspectief van een spirituele weg beschouwen. Iedereen heeft wel eens meegemaakt dat zijn realiteit onderuit gehaald werd, vaak door kleinigheden, vaak door zwaarwegender oorzaken. Wie het op zulke momenten lukt de actuele situatie te aanvaarden, onopgesmukt, zoals ze is, kan iets aan zichzelf veranderen. Hij aanvaardt zijn angsten, ze horen bij hem. Hij beschouwt zijn wensen en voorstellingen, zijn levenswijze tot nu toe. Ook die zijn een deel van hem. Hij beleeft dat veel wat lange tijd enorm belangrijk voor hem was, plotseling niet meer kan. Zijn zelfbewustzijn begint te wankelen.

De grootste crisis kan bijdragen aan de grootste innerlijke ervaring die we door kunnen maken

Dawn at Helga Lake, Meeker County, Minnesota. ©Ajsha L. | Flickr

▷	TEKST:	GUNTER FRIEDRICH
▷	LAND:	DUITSLAND
▷	BEELD:	AJSHA L. FLICKR
▷	RUBRIEK:	LEVEND VERLEDEN

ervaren eerst alleen maar duisternis. Misschien ook een wirwar van gedachten en gevoelens. Laat ze wegsterven of voorbijtrekken. Laten we onze aandacht richten op iets diepers, iets wat we nu nog niet kennen.

Uit de innerlijke stilte verheft zich dat wat we bewustzijn noemen. Het is als een ster in het duister. Hij verspreidt een soort licht, bewustzijnslicht. Wij zijn ons van ons bestaan bewust. Laten we dat in ons laten werken.

In onze bezinning naderen wij de bron van het bewustzijn en daarbij kunnen we een geweldige ontdekking doen. De bron die in ons is, vloeit samen met de bron van het bewustzijn in andere mensen. Er is voor alle mensen slechts een enkele bron van bewustzijn. In haar beroert zich mijn diepste innerlijk met het innerlijk van ieder ander.

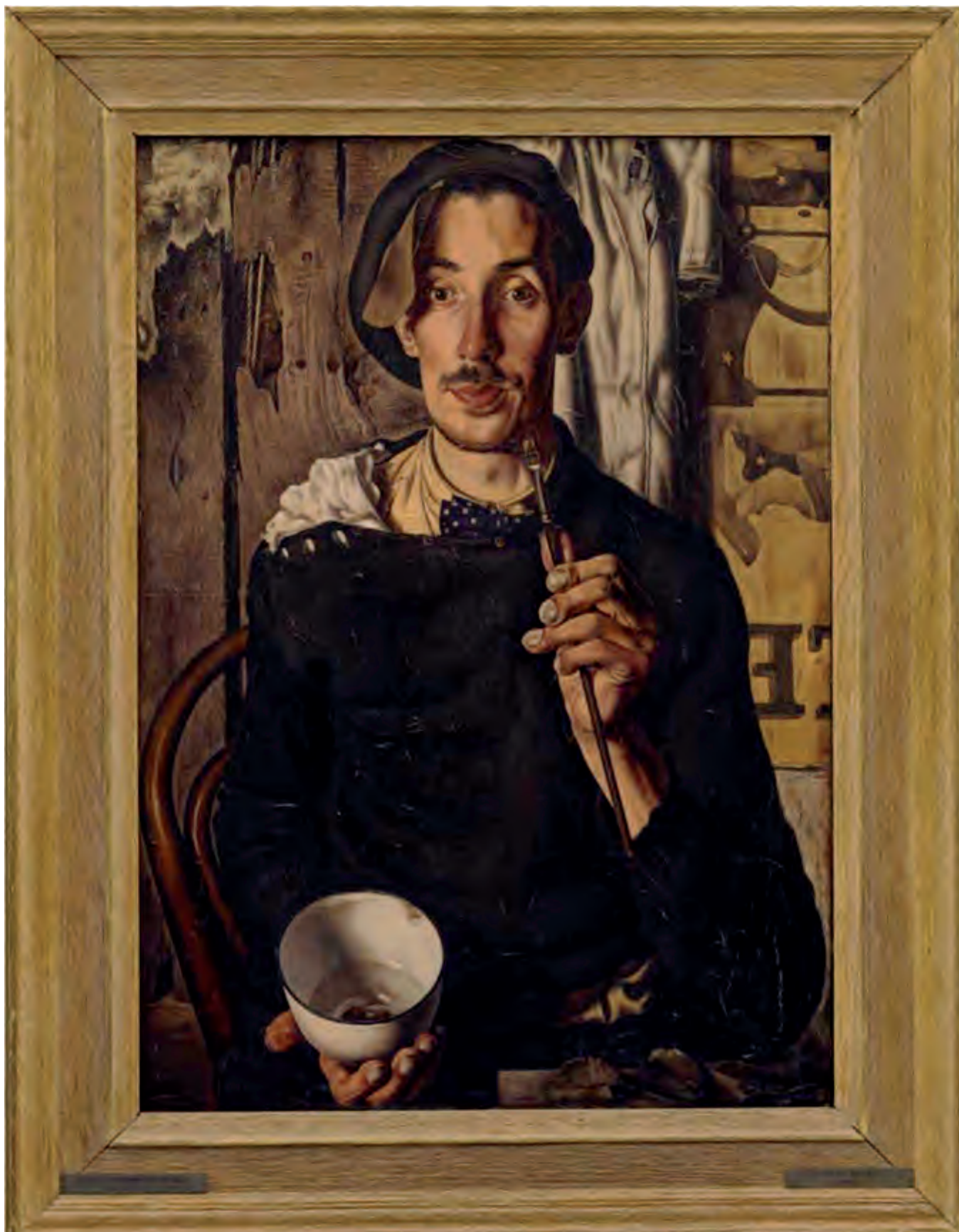
Een nieuwe blik op het leven wordt mogelijk

Wat houdt dat in? Rust kan indalen, innerlijke stilte. Een nieuwe blik op het leven wordt mogelijk.

Alles kan verloren gaan. Ook het eigen leven kan eindigen, eerder dan we zouden willen.

Als we dat accepteren, krijgen we een bepaalde afstand, een rustig uitgangspunt. We kunnen ertoe overgaan ons in het innerlijkste van ons wezen te verdiepen. Vermoedelijk lukt ons dat niet meteen. Een beetje oefenen hoort erbij. We bereiden ons erop voor door een geschikte tekst te lezen, of misschien een mooi gedicht, of we luisteren naar muziek waarbij we ons kunnen bezinnen. Dan kan het stil in ons worden. Wat kan blijken bij zo'n bezinning? Wat zou zich aandienen uit de diepte van ons innerlijk? Laten we geen verwachtingen koesteren. We

Wij zijn diepgaand verbonden, meer dan we het ooit voor mogelijk hielden. Er bestaat op de achtergrond van ons wezen één enkel, allesomvattend bewustzijn. En daaruit ontvangt ieder, op elk moment, het eigen bewustzijn. Met nieuwe ogen zullen we naar onszelf kijken als we dit vermoeden. Inderdaad. De grote crisis kan bijdragen aan de grootste innerlijke ervaring die we kunnen meemaken. ▲

▷	TEKST: ANNEKE MUNNIK
▷	LAND: NEDERLAND
▷	BEELD: MUSEUM ARNHEM, NL
▷	RUBRIEK: LEVEND VERLEDEN

Het grootse van het kleine

Anneke Munnik

Zoals een kind soms een klein steentje opraapt, een stukje glas, een schelpje, en dat in zijn broekzak bewaart, zo raapt een mens heel wat kleins op langs zijn levensweg. Misschien stopt hij het bij wijze van spreken in een potje, dat tientallen jaren vergeten in een kast komt te staan. Bij een verhuizing of bij het opruimen komt hij het potje tegen, werpt er een vertederde blik in, ziet niets bijzonders, maar gooit het ook niet weg, want er is iets mee.

Sommige mensen geloven dat grote gebeurtenissen geen toeval zijn, maar ach, die kleine dingen, die hebben niets om het lijf en die gebeuren gewoon. Ze zijn zoals de voorwerpen die je altijd om je heen hebt, je ziet ze niet echt en besteedt er dus geen speciale aandacht aan.

Een kind, op de vraag hoe een verjaarspartijtje was geweest, vertelde in zijn langdurige antwoord zelfs wat er naast

de kassa in het zwembad op de grond lag. Toen de ongeduldig wordende ouder het vroeg om alleen de belangrijke dingen te vertellen, kwam het verbaasd: 'Ik vind alle dingen even belangrijk.' En hoe is het ook mogelijk om onderscheid te maken tussen het lichaam en de afzonderlijke cellen, waar het uit bestaat? Of tussen een vliegtuig en de metalen delen ervan? Tussen regen en de druppels? Tussen moleculen en

atomen? Eén zieke cel kan een ziekbed betekenen, een ontbrekend stuk vliegtuig een ramp, regen zou ons allemaal wegspoelen als er geen druppels waren. Wie zich enigszins verdiept in de oneindige mogelijkheden van een atoom... Zo heeft het kind zijn schatten ook niet voor niets verzameld. Ieder steentje, misschien onopgemerkt in de ogen van een ander, is een waardevol momentje geweest, van aandacht, van bewondering, van interesse. Op een dag kan het potje met schatten tevoorschijn komen en misschien eens met een andere blik worden gezien. Er zijn heel wat herinneringen bij die gewoon zijn blijven hangen, waar helemaal geen gevoel bij hoort; waar je af en toe aan denkt en niet snapt waarom eigenlijk. Een 'poesie-album' van vroeger, dat lief bedoelde, maar clichématige versjes bevatte, en flauwe grapjes, of heel brave rijmpjes. Toch was er een bij die ik niet kon vergeten. Het ging over kleine dingen, die veel voor mensen kunnen betekenen: 'Een lach, een knik, een lieve blik doen veel in ieders leven.' Mis-

schien belerend, maar toch veelbetekend. Het begon zo: 'Al ben je klein, je kunt iets zijn, je hebt iets weg te geven.' Een blaadje van de Epilepsie-Vereniging, nooit gelezen, maar de titel bleef hangen: De macht van het kleine. Een zelfportret van Dick Ket in het Zuiderzeemuseum, met die blauwe nagels en de 'trommelstokvingers', een herinnering van afkeer. Wie zou kunnen vermoeden dat dit 'steentje', of misschien in dit geval liever een 'schelpje', nog eens de grondslag zou kunnen zijn voor een inzicht? Ket, die de 'gewone', de kleine dingen uit zijn dagelijks leven met zoveel liefde schilderde, juist hij... De kunstschilder Dick Ket (1902 – 1940) had een speciale blik voor het onooglijke. Vanwege zijn aangeboren hartafwijking was hij vele jaren aan (zijn ouderlijk) huis gebonden. Hij zat dus in wat wij tegenwoordig een 'lockdown' noemen, en dan extreem lang. Hij ging daarmee om door ten eerste een groot aantal zelfportretten te maken, waarbij hij ook de uiterlijke kenmerken van zijn ziekte zorgvuldig in beeld bracht. Verder

Hij zat dus in wat wij tegenwoordig een ‘lockdown’ noemen

schikte hij de eenvoudige voorwerpen, vaak gebarsten of gedeukt, om zich heen tot stillevens, die hij op een bijzondere manier in beeld bracht. De voorwerpen werden volgens bepaalde lijnen, elkaar vaak gedeeltelijk overlappend, op een tafeltje geschikt en Ket schilderde ze minutieus, maar gezien van boven. De aldus ontstane stillevenschilderijen hebben dan ook een heel ander karakter dan de ‘gewoon van voren’ geschilderde. In een van de vele brieven die Ket schreef aan zijn verloofde, Nel Schilt, stond:

‘...dat er meer is tussen hemel en aarde, ik denk hieraan zo dikwijls als ik stillevens schilder. Juist in deze dode dingen voel ik de aanwezigheid van het alomtegenwoordige en ik betrap me erop, dat ik met liefde over deze dode voorwerpen kan denken en ze behandelen.’ Deze liefde, die ook ons, in ons stilgevallen bestaan, in de rust van de lockdown, kan overvallen, geeft glans aan het onooglijke, brengt orde in het schijnbaar onsamenhangende. Al die kleine herinneringen, ze kunnen elkaar

gaan overlappen en in bepaalde lijnen geschikt, je heel veel weten te vertellen. Het waarom van hun bestaan en van hun nabijheid. Hoe ze – in dit geval samen, maar vaak ook apart – met liefde van bovenaf bekeken, een veelzeggend patroon vormen, een inzicht bouwen, de bron kunnen zijn voor een verhaal. Ze hebben gewacht tot het moment dat je stil werd, zodat je ze kon horen spreken en door hen heen kon zien naar dat grote, dat bestaat uit kleine dingen. Een fotobijschrift, een grapje, een flard uit een tijdschrift, iemands lach, een onverwachte opmerking, een stukje uit een niet-zo-goed boek, de ‘steentjes, schelpjes en scherfjes’, zij zijn niet zomaar opgeraapt, maar vormen een mozaïek. In een onbewaakt ogenblik, een afwezigheid van bezigheden, een staren naar buiten of gewoon tijdens wachten, geven ze zich bloot, laten zien dat zij je dienen. Het potje blijkt een schatkist, vol stukjes voorbereiding, en alles wijst één kant op: naar heelheid. Dat is de macht van het kleine. ▲

▷	TEKST: FRANS SPAKMAN
▷	LAND: NEDERLAND
▷	BEELD: DORA PAPP@TWITTER
▷	RUBRIEK: ESSAY

De menselijke verhoudingen in het komende Aquariustijdperk

Nu we hebben geworsteld met de fundamentele eisen van afstand houden, fysiek en psychologisch, is het van belang de richting te verkennen waarin de verhoging van het vibratieniveau idealiter zou kunnen gaan uitmonden: in de beleving van Aquariuswaarden.

Waarom?

Omdat het om menselijke verhoudingen gaat.

Waarom?

Omdat de verhoudingen tussen menselijke soortgenoten essentieel zijn voor álle leven op aarde.

Is er dan wel een plaats voor 'aquariuswaarden' in het leven op aarde, zo zou je kunnen vragen?

Nog niet, overduidelijk nog niet, en misschien zijn we er verder van weg dan ooit.

/ Frans Spakman

Neem bijvoorbeeld de eenendertigjarige journaliste Jia Tolentino (*The New Yorker*). Volgens haar zijn onze huidige waarden destructief voor ons overleven. In haar boek *Spiegeldoolhof* geeft ze onder meer aan: 'Zoals zoveel mensen van mijn generatie ben ik uitgegroeid tot een kwetsbare, paniekerige, instabiele volwassene, doordat ik van jongs af aan zag dat bedrog loont.'

Verlichting en romantiek

Toch getuigen veel maatschappelijke verschijnselen van de trillingsverhoging die is ingezet om Europa, en vandaaruit de wereld te verheffen. Sinds het einde van de achttiende eeuw is het vooral het menselijk bewustzijn, waarop deze verhoging zich richt. En of het nu veroorzaakt wordt door de Uranusstraling uit ons eigen zonnestelsel, of welke andere oorzaak ook, is daarbij om het even. Neem bijvoorbeeld de periode vanaf ongeveer 1789. In veel observaties zegt men dat deze periode cultureel gekenmerkt werd door de Verlichting en Romantiek, waarbij men meteen roept dat die Verlichting en Romantiek ons als mensheid op weg naar eenheid, vrijheid en liefde, of *liberté, égalité, fraternité* geen stap verder hebben geholpen. Ondanks hun idealistische insteek hebben zowel de Franse revolutie als de Amerikaanse vrijheidstrijd eerder het tegendeel bewerkstelligd, en hetzelfde geldt voor de emancipatorische vernieuwingen die de laatste twee eeuwen hebben plaatsgevonden. Kennelijk zat de vibratieverhoging van het menselijk bewustzijn al

heel snel tegen het plafond en botste deze keihard terug naar hardere wereldse verhoudingen van strijd en geweld. Vandaar dat sommigen de impulsen van Verlichting en Romantiek kenschetsen als 'valse krachtwerkingen op de lange weg naar de waarden van de Waterman'.

De klassieke maat is geschiedenis

De verheven principes van Pythagoras en Plato, de maatvoering van het schone, het ware en het goede, waren die van de zuivere verhoudingen, van hele getallen, van perfecte figuren en regelmatige lichamen, als concreties van abstracte begrippen. Concreties die het ideale poogden te belichamen. In het belangwekkende boek *De onzichtbare maat* van Andreas Kinneging neemt de auteur die klassieke maten als uitgangspunt, die maten die hij ontleent aan Pythagoras, Plato, Aristoteles en Augustinus. Hij constateert dat Verlichting en Romantiek schromelijk tekortschoten ten opzichte van de bijna goddelijke uitgangspunten – die van een goed en helder onderscheid tussen goed en kwaad; klassieke waarden die ons wel min of meer bekend zullen voorkomen. Verlichting en Romantiek hebben daarentegen geresulteerd in een enorme toename van de consumptie en het egoïsme.

Toch kwamen we, juist de laatste eeuwen, meer te weten over de relativiteit van zogenaamde vaste waarden als 'goed' en 'kwaad', waarmee ook de onomstotelijke maat(voering) van de

Een ongemanipuleerde foto van een bushokje in New York City door Melissa O'Shaughnessy; de advertentie, mensen en reflecties, het toonde zich allemaal in dat ene ogenblik.

©Melissaohaughnessy.com

oudheid in een ander daglicht kwam te staan. Het schone, het goede en het ware, de verheven kapstokken van Plato en Pythagoras, werden relatief.

De interkosmische ethers uit de oersubstantie

Centraal bij de hierboven genoemde concreties stond het begrip ether, als vormgevende kracht. Nu geeft J. van Rijckenborgh in hoofdstuk XV van *De komende nieuwe mens* weer dat alléén *buiten* de stofsfeer en haar spiegelsfeer de ethertoestanden zuiver, en dus geheel anders zijn, omdat daar de interkosmische ethers direct en harmonisch uit de oorspronkelijke oersubstantie ontstaan. Bijgevolg mogen we in de overgangstijd naar Aquarius, in onze concrete werkelijkheid, niet de manifestaties van het goede, het schone en

het ware zo benaderen, dat ze daarmee zouden overeenstemmen. Zeker niet in hun afzonderlijke werkingen.

De klank van de zuivere illusie

Wat mogelijk in de oudheid nog zegingskracht had, kan in onze tijd zijn maatvoering niet handhaven. Een voorbeeld in dit opzicht is Pythagoras' muziekleer van de zuivere klankverhoudingen. Daarin werd altijd al gewerkt met een 'pythagorische rest' om de vibratie, het systeem, kloppend te maken. Maar in de (bewustzijns) behoefte die ontstond aan modulaties in alle toonsoorten kon dit systeem niet standhouden: de klankverhoudingen konden hun zuivere getallen niet vasthouden en moesten daarvoor 'knijpen', oftewel iets minderen en, behalve bij het octaaf, onder de 'ronde' getalsverhou-

dingen kruipen. Ze gingen daardoor zweven in hun trillingsrelaties, de ene verhouding erger dan de andere. In de zeventiende eeuw heeft Simon Stevin daar wat op gevonden: als de zwevende stemming gemiddeld werd, zodat er een gelijkzwevende stemming ontstond, kon een temperatuur worden gemaakt die nauwelijks hoorbaar vals was: *Das Wohltemperierte Klavier* was geboren. Het wachten was alleen op een groot componist als Bach die met een scala aan werken een universum van maximale modulaties wist te illustreren. Een ander voorbeeld, dat door Kepler in het bewustzijn kwam, zijn de banen van de planeten rond de zon, die anders dan Plato aangaf, in een ellips lopen. Maar ook essentiële verhoudingen zoals pi en phi (gulden snede) zijn in het geheel niet gebaseerd op de zuivere getallen, en in de beperkte realiteit van de ethers die ons levensveld vormgeven is schoonheid een leugen. Een schitterend Frans dorpje lijkt vanuit de verte prachtig en romantisch, maar kom je dichterbij dan zie de werkelijkheid van stinkende stallen en onbegaanbare wegen, zoals in *De Chinese Gnosis*, eveneens van J. van Rijckenborgh, wordt aangegeven. Zo kan 'het lelijke een bewijs van de schijn van het mooie' genoemd worden. Evenzo is het slechte het bewijs dat het goede niet goed is. *En het ware dan, hoe heeft dat in de laatste eeuwen standgehouden?* Meer en meer kwam duidelijk voor het bewustzijn te staan dat waarheden aangenomen begrippen zijn, nodig om een burgerlijke 'beschaving' in stand te houden. Nietzsche formuleerde het zo: waarheden zijn *illusies* waarvan men vergeten is dat zij illusies zijn, metaforen die versleten zijn en letterlijk krachteloos zijn geworden.

Eenheid, vrijheid en liefde hangen samen

De trillingsverhoging op weg naar Aquarius verdraagt de maat der oud-

heid niet. Het is als met het Oude Testament, dat in ons nieuw zou moeten worden maar dat niet kan omdat de wijnzakken oud zijn. De nieuwe waarheid kan niet als een enkele definitie, als onwrikbare, vormvaste formule worden gegeven. Voor de aquariustijd is die waarheid een organische eenheid in onderlinge afhankelijkheid: Het is als een gelijkzijdige driehoek (wel met dank aan Pythagoras!) van *eenheid, vrijheid en liefde*. Maar let op de samenhang: want er is géén eenheid zonder vrijheid, er is géén liefde zonder eenheid, er is géén vrijheid zonder liefde.

Vibratieverhoging resoneert met de 'mannelijke jonkvrouw'

De actuele vibratieverhoging resulteert in een bewustzijnshandeling. Een staat van zijn en doen die in ieder geval met mensen te maken heeft. Een staat van zijn die als energie de vuurether heeft, de eerste ether die losstaat van de dwangmatige natuurhuishouding van de dialectiek. Maar de menselijke soort wordt geregeerd door het begrip twee; de mens is verre van eenduidig en het begrip twee staat daarin centraal, wat zich bijvoorbeeld sterk uitdrukt in de scheiding van de geslachten. Zou dat nu in de interkosmische ether-ruimte buiten de wrekende dialectiek ook overal zo zijn? Zou er in de domeinen van de spiegelsfeerloze zuiverheid toch scheiding van geslachten zijn, zoals we dat hier op aarde kennen? Althans wat betreft de menselijke levensgolf, die immers ook bestaansrecht heeft in andere kosmische werkelijkheden? Dat lijkt niet zo te zijn, tenminste niet wat Jacob Boehme betreft. Hij spreekt over de androgyne hemelse mens als 'mannelijke jonkvrouw'. Aquarius vraagt ons derhalve ons gereed te maken als getransfigureerde mens, als de man-vrouw die we oorspronkelijk zijn geweest. En we worden daarbij geholpen door de vibratieverhoging van mensen en van de aarde die is ingezet, maar we

Verlichting en Romantiek schoten schromelijk tekort bij het doorvoeren van **Plato's bijna goddelijke uitgangspunten**

moeten wel leren leven uit een *eenheid* die onlosmakelijk met *vrijheid* en *liefde* is verbonden.

Vuur vernieuwt de natuur

Waterman is eigenlijk geen man, maar mens. Mens uit één stuk, waarin het vrouwelijke en mannelijke een chemische samensmelting hebben ondergaan, aangeblazen door de vuurether. In de profane astrologie is Waterman de meest vrouwelijke mannelijkheid en de meest mannelijke vrouwelijkheid. Hij-zij woont in 'de vallei van het rijk', waarvan in de Tao Teh King wordt gezegd: 'Hij die zijn mannelijke kracht kent en toch vrouwelijke zachtmoedigheid behoudt, is de vallei van het rijk.'

Maar het teruggaan naar die oorspronkelijke (man-vrouw)eenheid is natuurlijk geen sinecure en terecht dat de esoterische alchemie dat als een vuurproces voorstelt, waarbij lichaam, ziel en geest een nieuwe eenheid gaan vormen. In de christelijke openbaring is dat vuurproces afhankelijk van een geestelijke kracht (hij die de twee één maakt) en is die geestelijke kracht gerelateerd aan vrijheid (waar de geest des heren is, daar is vrijheid). En het wordt daarom niet zozeer een 'terug' naar de oorspronkelijke eenheid, maar een 'vooruit' naar de nieuwe eenheid. Door een (hopelijk spoedig) komend samensmeltingsproces in de kracht van die 'geest des heren'.

Hogere dimensies van ontwikkeling

In zijn boek *Thiaaouba Prophecy* schetst Michel Desmarquet de wonderlijke eigenschappen van deze ongescheiden menselijke wezens. In zijn beschrijving zijn het alleen mensen aan wie de Schepper de mogelijkheid tot regeneratie gaf, om te komen tot een hermafroditisch wezen. Een wezen op weg naar perfectie, geestelijk⁴ groeiend door negen stadia van ontwikkeling. Stadia die overeenkomen met de dimensies van de universele werkelijkheid, die zowel

planetair als ook psychisch-energetisch kunnen worden aangegeven. Die mens, volgens Desmarquet existierend vanaf de vijfde dimensie, heeft dan iets meer vrouwelijke dan mannelijke eigenschappen, vooral in het uiterlijk: gelaat en elegantie van beweging zijn meer bepaald door de waarden van harmonie en schoonheid, waarmee een karakterisering van mannelijke jonkvrouw relevanter lijkt dan bijvoorbeeld vrouwelijke jonker.

Het boek eindigt met een krachtig eerbetoon aan de schepper van het Al, die hij hermetisch interpreteert en het eerbetoon heeft de kwaliteit en strekking van het loflied van Hermes.

Liefde en compassie

Als het menselijk bewustzijn op weg is naar aquariuswaarden, hoe verloopt dan de vibratieverhoging van eenheid, vrijheid en liefde? Als de vuurether van de Christusimpuls geassimileerd kan worden, wat is de rol van de liefde daarin?

Dat is een liefde die vanuit een hoge eenheid en in vrijheid aandacht geeft aan wereld en mensheid. In deze eeuw wordt steeds meer duidelijk dat die aandacht-liefde niet zozeer een 'houden van' is. Aquariaanse liefde is onpersoonlijker en zonder aanzien des persoons. Empathie kan, door een te grote hechting, mensen meezuigen in een negatieve emotie, maar 'compassie' wijst op betrokkenheid. De 'aandacht' van compassie blijft positief gericht, maar hecht zich als stralingskracht niet onnodig (lang). In zijn boek *'De meeste mensen deugen'* zegt Rutger Bregman dan ook: 'Temper je empathie, train je compassie', en besteedt hij aandacht aan het belangrijke verschil daarin. Stond het Vissentijdperk nog in de triade 'geloof-hoop-en liefde, maar de meeste daarvan is liefde', Aquarius leert ons: *'eenheid-vrijheid-liefde* en de meeste daarvan is liefde'.

Ongehechtheid voorkomt verlies

Liefhebben is in de vibratie van Waterman niet een vorm van gehechtheid, eenvoudig omdat er geen verlies is. Omdat er geen 'grijpen naar' is. In het besef dat je wat je vasthoudt weer kwijtraakt, maar wat je loslaat bij je blijft. En ten slotte het mysterie: dat wat je vrijlaat, komt naar je toe. Als vernieuwd. Dat is de energiehuishouding van 'alles ontvangen, alles prijsgeven en daardoor alles vernieuwen'. Een natuurlijke staat in die realiteit is liefde zonder gehechtheid. En alleen vanuit vrijheid kan die liefde worden gegeven, uitgestraald, geschonken. Eenheid gijzelt daarbij die vrijheid niet, omdat het uitgangspunt is: 'In het huis van mijn vader zijn vele woningen': een bij uitstek aquariaanse uitspraak. Als de eenheid de vrijheid zou gijzelen zou er slechts eenheidsworst ontstaan, géén ontknechting, een van de kenmerken die voor het aquariusbeleven zo belangrijk zijn.

Slavernij?

Daarvoor is het wel nodig dat de huidige slavenstaat beseft wordt: dat we ons realiseren dat we geknecht zijn en we zelf dat slaaf-zijn mede veroorzaken en in stand houden. De afhankelijkheid van digitale info in het algemeen en de smartphone in het bijzonder kun je daarbij als voorbeeld zien. Wat overigens niet wil zeggen dat de horigheid aan het financieel-economische 'systeem' minder zou zijn. De momentele pandemie wordt bewust of onbewust ook gebruikt om die afhankelijkheid te bevorderen: communicatie buiten de smartphone, iPad, laptop en computer om wordt moeilijker gemaakt. Zo ligt er het plan van een 'gezondheidsapp' die je bijna verplicht moet installeren. Positief gesteld zou je ook kunnen zeggen dat *social distancing*, een andere maatregel die de samenleving zichzelf lijkt op te leggen, onpersoonlijke aandacht in overeenstemming met de moderne liefdevibratie van de aquariusziel

Laten we de nieuwe energieën
'laden' om nieuwe Aquariaanse
waarden in ons te vormen

bevordert. Immers, compassie blijft zeer zeker mogelijk en negatieve empathie wordt vaak vermeden door géén fysiek contact. En een meer dan Victoriaanse fysieke afstand tot elkaar maakt ook de aandacht voor en de hechting aan mensen, dingen, voorwerpen duidelijk minder.

Diffuse angst

Maar nadere beschouwing zal ieder doen inzien dat hierbij van geen enkele vrijheid sprake is. De basis van social distancing is angst en de zucht naar controle. Beide tegengesteld aan Aquarius' uitgangspunt voor zielevorming. Liefde in haar hogere aanzicht heeft op die basis geen schijn van kans.

Veel van de menselijke verhoudingen in het komende watermantijdperk zal afhangen van de bewustzijnsvoortgang van mensen in de *shift*, de vibratieverhoging die gaande is. Deze wordt vaak opgehangen aan de 'astrale' factor: zal die verhoging ons tot een niveau van werkelijk doorleefde éénheid brengen, door de werking van lichtkrachten in ons, of laten we ons terugvoeren naar een nieuw dialectisch beginpunt, tot de strijd van allen tegen allen aan alles een einde maakt?

Zelfrealisatie van de 'waarnemer'

Binnen die eenheid heeft degene die zich 'ontknecht', in zijn nieuwe zelfstandigheid een heel belangrijk vermogen verworven. Het wordt algemeen als 'zelfrealisatie' aangeduid en is eigenlijk bij uitstek een aquarius-'handeling'. Dat zelfrealisatie vrijheid nodig heeft, is evident, zolang die vrijheid meebeweegt met liefde en eenheid. Hierin staat waarneming centraal.

Nu is er iets bijzonders aan de hand met de mens als waarnemer. Een waarnemer co-creëert de werkelijkheid, geeft zelf mede vorm aan die werkelijkheid die hij of zij waarneemt. Het standpunt van jezelf als waarnemer is daarbij beslissend voor de werkelijkheid die

je ervaart. Dit is een kwantummechanisch inzicht, dat ons direct bepaalt bij het grote belang van de waarnemer als potentieel creërend wezen. Waarneming zou daarmee magisch worden, als een scheppende handeling die de werkelijkheid mede vorm en inhoud geeft. Nu zijn we natuurlijk nuchter genoeg om te doorzien dat die creatieve waarneming niet de hele werkelijkheid kan omvatten, kan scheppen. Je kunt niet zeggen: 'ik creëer alles', dat is onzin. De materiële werkelijkheid laat zich niet zomaar dematerialiseren, of met een oud begrip 'ontstoffelijken'. Je kunt haar niet door 'magisch schouwen' omtoveren tot iets wezenlijk anders. Dat zou neerkomen op een aardige variant van *wishful thinking*.

Maar we kunnen de materiële werkelijkheid natuurlijk wel 'laden' met onze aandacht en dat heeft zeker uitwerking. Aandacht geven aan iets of iemand betekent magnetische energieverstreking. Meestal is die energie geladen met sympathie of antipathie omdat we een onvolkomen en onvolwassen besef van goed en kwaad hebben. Onze waarneming heeft nog niet tot 'belangeloze aanschouwing' kunnen komen. Dat wil zeggen, een waarneming waarbij onze begeerte en onze wil niet tussen ons en het object van waarneming komen te staan.

Grenzen aan de waarneming van de vijf zintuigen

Waarmée aandacht wordt geschonken (het is vooral een geven), met welk zintuig, bijvoorbeeld oog en oor, bepaalt het niveau van trilling van magnetische werking. Je zet er als het ware een magnetische lijn mee uit. Deze lijn komt vanuit je bewustzijn. Dat gaat allemaal zeer direct en buitengewoon snel. Maar aandacht is niet alleen een geven. In het aandacht-ontvangen, of liever gezegd het openstaan voor de radiaties van de wereld, zit een grens, uitgedrukt in golflengte en frequentie. Die grens zit natuurlijk in de eerste plaats in de

hoeveelheid indrukken die je nog kunt integreren in je bewustzijn en je dagelijks leven. Als je de hoeveelheid indrukken niet meer aankunt, omdat je je aandacht daar niet meer bij kunt bepalen, kun je beter segmenteren – dingen tijdelijk parkeren – dan integreren. Maar veel belangrijker is de kwaliteit, zowel bij het geven van aandacht als bij het ontvangen van aandacht. Want daarmee kan het bewustzijn bouwen of co-creëren, nu een tijd van verhoging van de astrale factor van aarde en mensheid is aangebroken. Er is een natuurlijke grens aan het ontvangen van aandachtenergie, en die kan worden overschreden. In de kunst werkt die kwaliteit door in haar schoonheid: op het toppunt van schoonheid treedt bij het ontvangen van impulsen vaak 'ontroering' op, dat wil zeggen dat de esthetische impuls ons zo sterk aanraakt, dat we het niet droog houden. Als we daar nog net wel in slagen, kan een verheffing van het bewustzijn ontstaan of een beleving van intense stilte en harmonie. Waarom is het voor sommigen een grens? Omdat de schoonheidsimpuls dan niet verdragen kan worden, hetgeen men intuïtief beseft, gevolgd door het uitschakelen van de ontvangbereidheid. Men weet bij het waarnemen vrijwel direct dat men de schoonheid niet kan verwerken. Dit kan zelfs optreden door aanschouwing in de natuur. De schoonheid sluit door haar hoge kwaliteit het bewustzijn gelijk af, men kan er niet tegen. Het is het syndroom van Stendhal; de schoonheid is niet te verdragen.

Iets soortgelijks kan optreden bij het ware, dat wil zeggen de hoge vibraties van de energieaandacht die niet geassimileerd kunnen worden door ons organismebeustzijn. Dan treedt slaperigheid op en kan men werkelijk in slaap vallen.

Herscheping door hogere zielekwaliteit

Het is daarom van groot belang om bij de 'shift' of vibratieverhoging die

'Zelfrealisatie' is bij uitstek een Aquarius-'handeling'

nu atmosferisch is ingezet, aandacht te besteden aan de kwalitatieve eisen van co-creatie. We moeten als het ware de nieuwe energieën 'laden' zodat de nieuwe aquariaanse menselijke waarden zich in ons kunnen vormen. In de gelijkzijdige en dynamisch samenhangende driehoek van eenheid, vrijheid en liefde is co-creatie een zekerheid. Maar als er gestreefd wordt naar afzonderlijke eenheid, vrijheid of liefde in de dialectiek, blokkeren op den duur wetmatige grenzen onze voortgang. Onze ogen en oren lopen dan in hun waarnemingen aan tegen die grenzen, hoezeer wij ook ontroerd kunnen worden door schoonheid en in slaap gesust door het ware. *Welke waarneming kan wel tot een belangeloze aanschouwing leiden, waarbij onze wil en onze begeerte niet tussen ons en het waargenomene komen te staan?*

Het is de waarneming van de ziel. Het waarnemingsorgaan dat ons verbindt met de ingang van intuïtie, namelijk het derde oog, vormt de poort naar hogere dimensies, tegelijkertijd verbonden met eenheid en liefde.

Is co-creatie van die waarneming dan zonder begeerte en zonder wil? Komt er dan wel iets tot stand, dat wil zeggen is er dan wel energievorming, wanneer alles statisch en stil is geworden door de neutraliteit en objectiviteit? Kan dan eigenlijk wel co-creatie van de werkelijkheid plaatsvinden?

Ja, dat kan. Want het nieuwe bewustzijn vormt zich naar de wil van het Al, die nu regeert vanuit de waarneming van de ziel, vanuit het derde oog.

De wil en het verlangen van de Ene Oneindige Schepper, die overeenkomen met de mens die uit de tweehed kwam, en heel werd in de Ene. Waar door de mede-scheppende kracht van de Liefde als energieoverdracht aan de realiteit kan plaatsvinden. Die liefde hecht zich niet aan objecten, mensen, natuur, maar geeft de lichtkrachten vrij om de overgang naar Aquarius mogelijk te maken. ▲

Bezieling – de viool – de stapel

De viool is bij uitstek een instrument dat kan ontroeren, bezielen. De leden van de moderne vioolfamilie zijn, van klein naar groot: viool, altviool, cello, violone. De violone, het grootste instrument in de reeks met de laagste klank, is uiterst zeldzaam. In plaats daarvan wordt vrijwel altijd de contrabas gebruikt, die niet tot de vioolfamilie behoort maar een grotere versie is van de viola da gamba en daarmee een oudere fase in de ontwikkeling vertegenwoordigt. Oudere viooltypen zijn viola d'amore, viola.

Jacomijn Prince

▷	TEKST: JACOMIJN PRINCE
▷	LAND: NEDERLAND
▷	BEELD: ARJAAN HAMEL
▷	RUBRIEK: KUNST

Alle onderdelen van de viool zijn van groot belang voor de klank. We willen het hier met name hebben over de stapel. De stapel van de viool wordt ook wel lyrisch ‘de ziel van de viool’ genoemd. Het is een eenvoudig stokje dat het bovenvlak met het onderblad verbindt, ogenschijnlijk een klein en onbeduidend onderdeelje maar met onverwacht grote invloed op de klankvorming en dus het karakter van de viool. Vandaar ook de liefkozende benaming ‘de ziel van de viool’. De stapel, dat eenvoudige houten stokje, brengt de trillingen van het bovenblad, dus de kant van de viool waar de snaren worden aangestreken, over naar het onderblad. Zowel boven als onderblad zijn van groot belang voor de klank, zowel de precieze afmetingen, verhoudingen, alsook de specifieke lak die een vioolbouwer gebruikt. Veel beroemde vioolbouwers hielden hun recept voor hun eigen lak geheim, om zo een eigen kleur én klankkarakteristiek te waarborgen. Maar toch, zonder de ziel van de viool, zonder dat kleine houten stokje, zou een viool niet zo hemels kunnen klinken zoals een viool dat bij uitnemendheid kan.

Maar de bezieling van muziek, de echte bezieling van de viool, het belevendigen, het vermogen om te raken, is uiteraard afkomstig van de bespeler, van de levende mens die door techniek en vaardigheid de noten kan omzetten in een bezielende klankvoorstelling. C’est le ton qui fait la musique. Het is dus de toon, de bezieling waar het om gaat.

Je zou kunnen zeggen: de stapel is de kern, het centrum, het hart van de viool, zoals bij de mens het hart, het centrum is van de microkosmos, net als bij de stapel ook iets aan de linkerkant.

Alles wat onze ziel verlangend zou willen uitdrukken, kan zich door muziek openbaren. Muziek drukt uit wat niet kan worden gezegd. Wat een mens ondergaat op zijn weg naar het sublieme, is moeilijk om te vertellen maar wel door muziek in zijn zuiverste vorm over te brengen. Daarmee zien we hoe groot de functie is van muziek in de ontwikkeling van de mensheid en dat muziek de wereldtaal is van de ziel. Een van de functies van muziek is om het verlangen naar een hogere werkelijkheid op te wekken. Het kan een brug slaan tussen ons gewone leven en een hogere dimensie. Hoe zuiverder en directer de muziek is, hoe meer zij een mens in het diepste innerlijk kan raken. Muziek kan haar weg vinden naar de innerlijkste hoeken van de ziel. Over de Harmonie van

de Sferen, het oerthema van het menselijke zijn, zegt Pythagoras dat licht, klank, beweging en kracht absoluut één zijn, dat elk tegelijk oneindig groot en oneindig klein is en dat alle in hun eenheid het leven zijn. Alles hangt met elkaar samen in vibratie, trilling. Muziek kan helpen het verlangen naar een hogere werkelijkheid op te wekken, een belangrijk hulpmiddel dus en een vaak onmisbaar onderdeel, een intermediair, maar niet het einddoel. Het kan helpen het gesprokene te assimileren en intens te beleven, een soort katalysator, het kan verheffen, het activeert het verlangen. Het bestaan van verlangen en waar het verlangen naar uitgaat, duidt op het gegeven dat er een andere levenswerkelijkheid bestaat, een andere toestand van zijn, een hogere dimensie.

Men zegt wel eens dat een mens zichzelf nabouwt. De viool is dan een treffend voorbeeld. Zo kunnen we alle onderdelen analyseren, maar het belangrijkste zien we wel in de stapel, het hart, de ziel van de viool. Als deze in trilling gebracht wordt, beziel wordt, kan het geluid zich spreiden en gebeurt er iets wat mensen kan raken, beroeren, bezielen.

Als we dan denken in analogieën, waarbij in symbolische zin de weg, het doel van de mens ontdekt kan worden, zo kan het hart, de ziel van de mens geraakt worden door het licht van de Gnosis. Als er dan een proces plaatsvindt, blijft dat niet bij die ene mens. Het is een proces met een groot spreidend vermogen, een magisch wonder... 🌊

Wie kent, als vleesch wordt tot muziek,
de oorsprong van het ver cantiek?
Wie boeit den stroom die grondeloos
zich 't glanzend lijf tot bedding koos?

Dit is geen bloed, dit is de zang
van eeuwen en van eeuwen lang
uit hemelvreugd en aardsche pijn.
Mijn vaadren, die extatisch zijn,

vermengden tot éénen gloed
verlangens-lichten geest en bloed,
zij zongen met dezelfde stem
introïtus en requiem.

Ook zij, verdwaalden in den tijd,
begeerigen naar eeuwigheid,
ook zij, hoe toomloos rondgeleid,
zij bleven tot hun droom bereid.

Wien eenmaal die verwiss'ling sloeg
heeft aan het eigen Hart genoeg,
maar duizendvoudig zoekt hij rond
of hij zijn Zusterziel niet vond.

Wie onuitspreklijk heeft bemind,
wie zoekt tot hij zijn oerglans vindt,
raakt op den grooten stroom eens vlot
en aan den horizon is God.

Jan Engelman, Tuin van Eros

▷	TEKST: JAN ENGELMAN
▷	LAND: NEDERLAND
▷	BEELD: MARCO SAVARIA (ARGENTINIË) SAATCHI ART
▷	RUBRIEK: KUNST

SCHIP

Aard, Ceziel

▷	TEKST:	ANNEKE MUNNIK
▷	LAND:	NEDERLAND
▷	BEELD:	ANNEKE MUNNIK
▷	RUBRIEK:	SPIRIT & SOUL

en Geesje

of: hoe een
dagje uit je
leven kan
veranderen

‘Kom nou, Ceziel, schiet nou eens op!’ Aard loopt, boos kijkend, een paar meter terug in haar richting. Ceziel kijkt even naar boven, naar Geesje, die aanvankelijk een andere kant op leek te willen gaan. Aard roept alweer iets, nog bozer nu, en zuchtend beweegt Ceziel zich in zijn richting.

Anneke Munnik

Eigenlijk wordt ze er moe van, zoals het zo eindeloos lang al gaat. Geesje spreekt regelmatig tot Ceziel maar alsof de duvel ermee speelt, altijd valt Aard haar in de rede. Aard lijkt altijd en overal te praten en Ceziel zou er wat voor geven als hij even zijn mond hield. Ze heeft geprobeerd om het Aard uit te leggen, maar hij gelooft niet in Geesje. Hij lijkt haar niet te zien en dat komt waarschijnlijk doordat hij altijd naar de grond kijkt. Geesje zweeft een heel stuk boven Ceziel, al lijkt ze de laatste tijd iets dichterbij. Ongeduld is een karaktertrek van Aard, terwijl hij aan de andere kant de boel enorm heeft opgehouden. Vanmorgen had Ceziel een boswandeling bedacht voor hen drieën en Aard wilde wel, nadat hij eerst een hoop problemen had bedacht die ze zouden kunnen krijgen. Toen hij dan eindelijk aanstalten ging maken en zijn rugzak ging vullen, bleek hij zoveel ‘nodig’ te hebben dat er nog twee weekendtassen, een boodschappentas en een paraplu mee moesten. Het eindigde ermee dat Ceziel de zware tassen droeg omdat Aard anders niet vooruitkwam. Nu zijn ze eindelijk aan het begin van

het bospad en meteen ziet Aard een heel interessant steentje aan de linkerkant, waar het mossig is en een beetje drassig tussendoor. Hij zet zijn rugzak op de grond en beziet het steentje van alle kanten, terwijl hij Ceziel uitlegt waar het vandaan moet zijn gekomen, hoe het zo rond is geworden, hoe de donkere adertjes zijn ontstaan en waarom het juist aan deze kant van het bos terecht moet zijn gekomen. Het zou in principe kunnen dat iemand het steentje bijvoorbeeld in Italië heeft gevonden en het hier toevallig uit zijn zak heeft laten vallen, maar Aard weet heel zeker hoe alles in elkaar zit.

Ceziel zucht. Daar gaan we weer. Ze trekt Aard aan zijn schouder en wijst op het licht, dat zo mooi op het bospad valt, maar Aard reageert er niet op. Hij ziet een paar meter verder een uitwerpsel van een vos, zo meent hij, en begint met het meegebrachte gereedschap het uitwerpsel te ontleden. Er zitten veertjes in en Aard weet toevallig precies wát voor veertjes. Hij vertelt over de spijsvertering van vossen, terwijl Ceziel, die al lang niet meer luistert, hem tracht mee krijgen naar een soort natuurlijk amfitheater, verderop. Een stille plek,

waar heel veel dieren komen. Ze hoopt dat dat Aard aantrekt en zelf denkt ze op die plaats veel vogelgeluiden te kunnen horen. Ceziel houdt intens van vogels, maar Aard trekt haar aandacht steeds weer naar zich toe, met zijn gevonden voorwerpen.

Gelukkig, Ceziels herhaalde mededeling dat er heel veel dieren zullen zijn, trekt Aard over de streep. Een hele poos loopt hij zelfs te fluiten, al raapt hij onderweg van alles van de grond waar hij later over wil vertellen. Het amfitheater is een heel eind verderop en tegen de tijd dat ze daar aankomen, is Aard erg moe geworden. Hij valt in slaap en ziet niet dat er nieuwsgierige herten, konijnen en eekhoorns om hem heen dartelen. Hij ligt op een meegebrachte deken en een meegebracht kussentje, naast de fles met frisdrank die inmiddels half leeg is.

Ceziel heeft zelf water meegenomen en neemt een slok. Nu Aard slaapt, komt Geesje heel dicht bij haar, al raakt ze de grond niet. Vogels komen toegevlogen en de hele wereld lijkt vol bloesem en vogelgezang. Geesje is lang aan het woord en alles wat zij zegt, dringt diep door in Ceziels wezen, al kan zij het later niet navertellen. Waar zij altijd moe wordt van Aards gepraat, werkt het woord van Geesje juist helend en gesterkt constateert Ceziel dat Aard weer uit zijn diepe slaap aan het komen is. Zijn ogen zijn open en hij kijkt een beetje wazig om zich heen. Zijn horloge geeft aan dat het al laat in de middag is en verwoed begint Aard zijn spullen bij elkaar te rapen, al mopperend dat de dag al zowat om is en dat het al gauw donker zal worden.

Ceziel wil de door Geesje gewezen richting volgen, terug naar huis, maar Aard protesteert heftig. Hij weigert mee te gaan, want hij weet heel zeker dat ze die kant op moeten. Ceziel wijst op de stand van de zon, maar Aard ziet dat het pad dat zij noemt moeilijk begaanbaar is en wijst op een glad zandpad

aan de andere kant van de open plek. Scheldend op Ceziel en op niet-bestaande Geesjes struint Aard vastbesloten de verkeerde kant op. Ceziel moet wel met hem mee en ze kijkt bezorgd omhoog naar Geesje. Gelukkig, Geesje is er ook, al is het hoger dan voorheen, zo lijkt het. Ceziel neemt de zware tassen op en met haar hernieuwde krachten haalt ze Aard gemakkelijk in. Hij begint meteen te praten en uit te leggen hoe hij zo zeker weet dat ze die kant op moeten. Hij voelt dat in zijn buik, zegt hij, en je moest altijd naar je buik luisteren. Inderdaad is het een mooi glad pad en ze vorderen snel, maar Ceziel heeft het gevoel dat het pad nergens heen gaat. Ze kan niet precies zeggen waarom, maar alles lijkt steeds hetzelfde te zijn. Steeds passeren ze die plek met die grote gevallen boomstam waar paddenstoelen op groeien en die boom met de drie stammen hebben ze nu al zes keer gezien. Voorzichtig oppert zij het, maar Aard vindt het onzin. Bomen lijken heel vaak op elkaar, zegt hij.

Het begint opeens te waaien en af en toe lijkt er een druppel te vallen. Het wordt donkerder maar Aard lijkt het niet te zien. Hij loopt stug door, tot hij werkelijk nat wordt. Dan begint hij een lange tirade over hoe ze ook niet naar dat amfitheater hadden moeten gaan, hoe ze net zo goed een klein ommetje hadden kunnen maken, waar genoeg te vinden zou zijn geweest om naar te kijken en om mee te nemen. Hoe Ceziel ook altijd moeilijk doet en hoe vreselijk moe Aard wel niet van haar wordt.

Hij wil nu terug en aarzelend draait Ceziel zich om, met een akelig voorgevoel. En inderdaad, op de terugweg, terwijl het steeds donkerder wordt en harder waait en regent, blijft alles op het pad hetzelfde. Uiteindelijk krijgt zelfs Aard in de gaten dat ze zo niet verder komen. Hij gaat zitten op die boomstam met de zwammetjes en denkt twee seconden na. Hij wijst naar de rechterkant van het pad, waar een opening is die het

Bomen lijken heel vaak op elkaar, zegt hij

begin van een paadje zou kunnen zijn. Resoluut pakt hij zijn rugzak, en loopt in de gekozen richting, met Ceziel naast zich, die zich vaag iets herinnert uit de woorden van Geesje. Ze kan ze niet precies duiden, maar ze weet wel dat dit moet gebeuren.

Aard rommelt in de rugzak om de meegebrachte zaklantaarnen te vinden en schijnt ermee om zich heen. Maar het licht van de lantaarn draagt niet ver genoeg en ze zien alleen maar bomen. Wel kunnen ze het 'paadje' nog onderscheiden, voor zolang als het bestaat. Want opeens houdt het op en staan ze midden in een donker bos, in de stromende regen, terwijl de wind de paraplu al lang stuk heeft gewaaid.

Aard is nu helemaal de weg kwijt en lijkt zichzelf niet meer. Hij houdt zowaar zijn mond en kijkt nu eens echt om zich heen. Daar ziet hij niets dan

bos en tot overmaat van ramp begint de batterij van de zaklamp op te raken. Wanhopig kijkt hij Ceziel aan en opeens klinkt zijn stem als die van een oude man, aan het eind van zijn leven. Hij weet het niet meer, zegt hij, hij geeft het op. Maar opgeven helpt niet en hoezeer Aard ook probeert om er niet te zijn, in die afschuwelijke situatie, hij is er toch. Ceziel zwijgt want Aard is niet te helpen. Steeds erger wordt de situatie, want ze zien nu ook niet meer het kleine paadje waar ze over zijn gekomen. Er is niets anders te doen dan hier maar te zijn.

Aard zoekt in zijn ellende naar houvast, maar hij vindt het niet. Alle boomstammen zijn koud en glibberig en de takken zijn kaal. Aard kijkt zelfs een paar keer naar boven. En als de regen minder wordt, ziet hij opeens een straaltje licht door het duistere wolkendek.

Het is Geesje. ▲

